

NEDERLANDERS & DE WERELD 2014

KALEIDOS
RESEARCH **1**

Kaleidos Research is hét onderzoeksbureau op het terrein van mondiale vraagstukken. Kaleidos Research onderzoekt hoe Nederlanders zich relateren aan de wereld en zich verhouden tot mondiale vraagstukken. We werken daarin samen met, en in opdracht van, overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, wetenschap en bedrijfsleven. Maar ook informeert en betreft Kaleidos Research Nederlanders zelf bij deze mondiale vraagstukken.

Kaleidos Research is onderdeel van Stichting NCDO.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met Kaleidos Research via info@kaleidosresearch.nl.

Illustratie omslag: Kim Verschoor

ISBN: 978-90-74612-64-7

Amsterdam, december 2014

KALEIDOS
RESEARCH

Pakhuis de Zwijger
Piet Heinkade 181H
1019 HC Amsterdam
www.kaleidosresearch.nl
twitter: [@kaleidosresearch](https://twitter.com/kaleidosresearch)

NEDERLANDERS & DE WERELD 2014

EVELIEN BOONSTOPPEL
ANNEMARIE VAN ELFRINKHOF

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	6
1. INLEIDING	10
1.1. WAT IS MONDIAAL BURGERSCHAP?	12
1.2. DIT ONDERZOEK	13
2. GEDRAG	14
2.1. CONSUMENTENGEDRAG	14
2.2. ENERGIE & WATER	19
2.3. MOBILITEIT	20
2.4. AFVAL & RECYCLING	23
2.5. INFORMATIE ZOEKEN	25
2.6. MENING GEVEN	26
2.7. GEVEN AAN GOEDE DOELEN	27
2.8. VRIJWILLIGERSWERK	28
2.9. POLITIEKE PARTICIPATIE	30
2.10. INDEX MONDIAAL BURGERSCHAP	31
2.11. CONCLUSIE	32
3. PRINCIPES	34
3.1. GELIJKWAARDIGHEID	34
3.2. WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID	36
3.3. GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID	38
3.4. CONCLUSIE	40
4. VERSCHILLEN IN GEDRAG EN HOUDING	42
4.1. SOCIAAL EN MILIEUBEWUST GEDRAG VAN VROUWEN EN MANNEN	43
4.2. GENDER, ANDERE ACHTERGRONDKENMERKEN EN MONDIAAL BURGERSCHAP	46
4.3. OPLEIDINGSNIVEAU EN PRINCIPES	46
4.4. OPLEIDINGSNIVEAU, ACHTERGRONDKENMERKEN EN PRINCIPES	51
4.5. CONCLUSIE	53

5. ONTWIKKELINGEN IN HOUDING EN GEDRAG	54
5.1. DATA & METHODE	55
5.2. ONTWIKKELING SCORE MONDIAAL BURGERSCHAP INDEX	55
5.3. JONG VERSUS OUD	57
5.4. DUURZAMEN VERSUS NIET-DUURZAMEN	60
5.5. HOOG VERSUS LAAGOPGELEIDEN	61
5.6. CONCLUSIE	63
6. NEDERLANDERS EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	65
6.1. HET BELANG VAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	66
6.2. NEDERLANDERS EN HET BUDGET VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	69
LITERATUUR	72
VERANTWOORDING	76

SAMENVATTING

Al drie jaar op rij onderzoekt NCDO met de onderzoeksreeks *‘Nederlanders & de Wereld’* in hoeverre Nederlanders zich als ‘mondiaal burgers’ gedragen. Hoe dragen zij met hun keuzes voor bijvoorbeeld fairtrade producten of type vervoersmiddel (bewust of onbewust) bij aan een betere leefomgeving, hier en daar? En wat is hun houding ten aanzien van problemen in de wereld? Voelen zij zich (mede) verantwoordelijk voor zaken als milieuvervuiling, armoede en ongelijkheid? En wat kan je als Nederlander zelf doen om de opwarming van de aarde tegen te gaan?

Geen grote verandering in duurzaam gedrag volwassen

Alle gedragingen van Nederlanders die vormgeven aan mondiaal burgerschap zijn het afgelopen jaar grotendeels stabiel gebleven. Er zijn wel enkele negatieve en positieve uitzonderingen. Zo is het gebruik van de wasdroger gedaald en weten er meer Nederlanders goede doelen te vinden op social media. Daarentegen gooien Nederlanders vaker lege batterijen bij het gewone afval en volgt men minder vaak het nieuws via tv, krant of radio. Nederlanders verbinden zich ook minder vaak als vaste donateur aan een goed doel: het aantal Nederlanders dat vaste donateur is, is voor het tweede opeenvolgende jaar afgenomen. De positieve ontwikkeling rondom voedselverspilling die zich vorig jaar openbaarde, heeft in 2014 niet doorgezet. Ook eten Nederlanders nog altijd net zo vaak vlees als vorig jaar.

Drie principes ook in 2014 breed gedragen

De drie principes die mondiaal burgerschap onderbouwen – gelijkwaardigheid, wederzijdse afhankelijkheid, gedeelde verantwoordelijkheid - worden ook in 2014 breed gedragen. In tegenstelling tot vorig jaar, zien we nauwelijks veranderingen. De daling in de onderschrijving van het principe van gelijkwaardigheid die we vorig jaar waarnamen, is daarmee nog niet hersteld. De opvatting dat de eigen normen en waarden beter zijn dan die van een andere cultuur, is zelfs nog iets verder gestegen.

Toenemend besef problematiek asielzoekers

Het besef van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld is dit jaar niet verder vergroot. De positieve uitzondering hierin is het groeiende besef over de

grensoverschrijdende problematiek rondom asielzoekers. Het besef dat men hier in Nederland goedkoop kleding kan kopen omdat er in het buitenland textielarbeiders voor lage lonen werken, is ook een jaar na de fabrieksramp in Bangladesh nog even aanwezig.

Meer richten op problemen binnen Nederland

Het aantal Nederlanders dat vindt dat Nederland zich op problemen *binnen* de landsgrenzen moet richten, is ook dit jaar weer iets toegenomen. De onderlinge samenhang tussen de drie principes is dus gecompliceerd. Een stijging in het besef van de een, leidt niet automatisch tot een stijging in het besef van de andere principes. Nederlanders lijken goed te beseffen dat een toenemende verwevenheid in de wereld niet alleen maar positieve dingen met zich mee brengt – zoals goedkope kleding en aardbeien het hele jaar door.

Vrouwen (vaak) duurzamer dan mannen

Mannen en vrouwen verschillen in hun gedrag, waarbij de laatsten zich in het algemeen duurzamer opstellen. Wat betreft sociaal duurzaam gedrag, steunen vrouwen bijvoorbeeld vaker goede doelen op Facebook en praten zij vaker over armoede in de wereld. Ook doen vrouwen vaker mee met (online) handtekeningenacties dan mannen. Daarnaast gedragen vrouwen zich ook vaker milieubewust dan mannen. Zij laten minder vaak de mobiele telefoon in het stopcontact zitten als deze is opgeladen, gebruiken minder vaak een wasdroger, laten minder vaak de kraan lopen tijdens het tandenpoetsen en nemen minder vaak de auto binnen de eigen woonplaats. In tegenstelling tot de verwachting, vertonen vrouwen echter niet op alle gedragingen meer milieubewust gedrag dan mannen. Mannen hebben vaker een hybride auto dan vrouwen. Ook hebben mannen vaker een contract voor groene stroom dan vrouwen.

Lager opgeleiden meer gesloten dan hoger opgeleiden

Laag en hoog opgeleiden denken anders over mondiale onderwerpen. Laag opgeleiden onderschrijven stellingen over de gelijkwaardigheid van mensen wereldwijd, wederzijdse afhankelijkheid en een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het oplossen van wereldwijde problemen minder vaak dan hoog opgeleiden. Dit bevestigt eerder onderzoek dat er een verschil is in hoe laag en hoog opgeleiden denken over cultuur en globalisering. Eerder onderzoek beperkte zich echter tot opvattingen over integratie, immigratie en identiteit. We hebben aangetoond dat de verschillen in opvattingen tussen laag en hoog opgeleiden breder zijn. Ze hebben niet alleen betrekking op situaties die

zich in Nederland afspelen, zoals met vluchtelingen en asielzoekers, maar ook op zaken die zich in de rest van de wereld afspelen, zoals mensenrechten en armoede in andere landen.

Oudere en jongere Nederlanders naar elkaar toegegroeid

Met behulp van de gegevens van 1400 Nederlanders die nu drie keer op rij aan dit onderzoek hebben meegedaan, onderzochten we of er verschillen zijn in de *ontwikkeling* in gedrag en houding. We keken hierbij specifiek naar verschillen tussen jonge Nederlanders en Nederlanders boven de 35 jaar en verschillen tussen 'duurzamen' en 'niet-duurzamen'. Ook keken we naar verschil in houding tussen laag en hoogopgeleiden. Multilevel analyse laat zien dat er tussen Nederlanders onder de 35 jaar en Nederlandse 35-plussers sprake is van nivellering: nog altijd gedragen de ouderen zich in 2014 duurzamer dan de jongeren, maar dit verschil is in de afgelopen twee jaar kleiner geworden. Ze zijn wat betreft duurzaam gedrag dus dichter naar elkaar toegegroeid: de jongeren scoren nu beter op zowel milieubewust en sociaal duurzaam gedrag ten opzichte van 2012.

Geen toenemende concentratie mondiaal burgerschap

Ook blijkt dat er vooralsnog geen sprake is van een toenemende concentratie van mondiaal burgerschap: mondiaal burgerschap in Nederland is scheef verdeeld tussen verschillende groepen Nederlanders, maar die verhouding is in de afgelopen twee jaar in ieder geval niet schever geworden. Panelanalyse laat zien dat het duurzame gedrag in Nederland gelijk verdeeld blijft tussen de duurzamen en niet-duurzamen.

Verskil in houding hoog en laagopgeleiden (bijna) niet toegenomen

Analyse laat verder zien dat hoger en lager opgeleiden inderdaad anders denken over de wereld, maar dat dit verschil in houding niet is toegenomen de afgelopen twee jaar. Er is echter één uitzondering: hoger opgeleiden zijn er sinds 2012 meer van overtuigd geraakt dat zij met hun keuzes een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van wereldproblemen. Lager opgeleiden waren al veel minder overtuigd van de invloed van hun eigen gedrag, en dit verschil is in vergelijking met hoogopgeleiden dus nog iets groter geworden.

Draagvlak ontwikkelingshulp krabbelt op

Als gevolg van verschillende crises wereldwijd komt er extra geld voor defensie, noodhulp en opvang van asielzoekers. In lijn hiermee lijkt ook de maatschappelijke steun voor ontwikkelingssamenwerking weer groter te worden. Na een

periode van flinke bezuinigingen, lijkt dit draagvlak weer wat op te krabbelen. Meer dan de helft van de Nederlanders van 18 jaar en ouder (56%) vindt dat het budget voor ontwikkelingshulp gelijk mag blijven of vergroot mag worden: 47 procent geeft aan dat het budget gelijk moet blijven en 9 procent dat het budget vergroot moet worden. Ruim een derde (37%) van de Nederlanders vindt dat het budget moet worden verkleind. De positieve trend die vorig jaar werd ingezet, lijkt dus door te zetten.

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

Voor het derde jaar op rij hebben we onderzocht hoe Nederlanders met hun alledaagse gedrag (bewust of onbewust) bijdragen aan een betere leefomgeving, hier en daar. Ook kijken we naar de opvattingen van Nederlanders over wereldwijde vraagstukken. In hoeverre erkent men dat mensen wereldwijd gelijkwaardig zijn aan elkaar? Zijn we medeverantwoordelijk voor problemen buiten onze landsgrenzen? En zijn Nederlanders ervan overtuigd dat ze hier een steentje kunnen bijdragen aan het oplossen van deze problemen?

Wereldwijde dreiging

Het afgelopen jaar werd eens te meer duidelijk dat we op de wereld onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Grote conflicten en spanningen bedreigen vrede en veiligheid overal ter wereld. Ook Nederland kan zich niet onttrekken aan deze gebeurtenissen wereldwijd. Met de vliegcrash MH17 raakte ons land op tragische wijze betrokken bij het politieke conflict in Oost-Oekraïne. De terreur van IS in Irak en Syrië zorgde ervoor dat moslims en autochtonen dreigend tegenover elkaar komen te staan in de Haagse Schilderswijk. Tegelijkertijd sluimert de angst dat de dodelijke ziekte ebola zich vanuit West-Afrika ook naar Nederland zal verspreiden.

Binnenlandse zorgen

De politiek erkent in ieder geval dat Nederland niet immuun is voor wat er in de rest van de wereld gebeurt. Noodhulp, defensie en diplomatie krijgen – na jaren van bezuinigingen – weer verhoogde aandacht en budget. Maar is dit besef ook tot de Nederlandse burger doorgedrongen? Los van deze spanningen in de wereld, kampt Nederland nog altijd met de naweeën van de economische crisis. De werkeloosheid in Nederland blijft hoog. Er zijn voorzichtige tekenen van herstel op de huizenmarkt, maar de echte opleving laat op zich wachten. Vooralsnog zijn er dus ook nog genoeg zorgen over de situatie in het binnenland. Door deze zorgen zou de betrokkenheid bij internationale kwesties in de verdrukking kunnen komen.

Bovendien is het niet vanzelfsprekend dat bovenstaande spanningen en conflicten ook automatisch gevoelens van wederzijdse afhankelijkheid, gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid vergroten. Integendeel. Waarom zou men zich vereenzelvigen met landen die oorlog voeren? En waarom zou men zich medeverantwoordelijk voelen voor problemen in een land waar ze westerse journalisten onthoofden?

Deze vragen hebben allemaal betrekking op de derde editie van 'Nederlanders & de Wereld'. Al deze elementen vatten we samen onder de noemer *mondiaal burgerschap*.

Een positieve noot

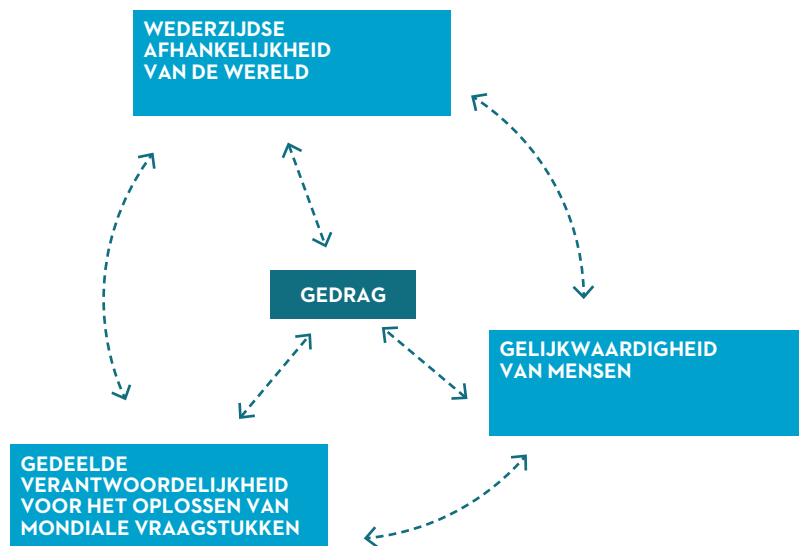
Naast grote spanningen en conflicten wereldwijd, waren er het afgelopen jaar in Nederland natuurlijk ook genoeg positieve ontwikkelingen met het oog op mondiaal burgerschap. Een paar voorbeelden: in de strijd tegen voedselverspilling deelde het Voedingscentrum in februari in samenwerking met supermarktketen Albert Heijn zogenaamde 'eetmaatjes' uit, waarmee eten nauwkeurig kan worden afgemeten. Water- en energiebedrijven en milieuorganisaties riepen gezamenlijk Nederlanders op om korter te douchen. Stichting Natuur en Milieu deelde 50.000 doggybags uit aan Nederlandse restauranthouders. Het VARA-consumentenprogramma Kassa! voerde actie voor gratis kraanwater in restaurants en andere horecagelegen. Ondernemer Wim van Dijk haalde met crowdfunding 75.000 euro op voor Bag & Buy, de eerste verpakkingsvrije supermarkt van Nederland die naar verwachting volgend jaar de deuren opent. Winkelketen Zeeman stopte per augustus met het uitdelen van plastic zakjes aan klanten. Het CBS registreerde een verdubbeling van het aantal zonnepanelen in Nederland. En ook meubelgigant Ikea deelt mee in deze trend : deze keten startte in oktober met de verkoop van zonnepanelen in Nederland.

1.1. Wat is mondiaal burgerschap?

Mondiaal burgerschap is in eerder onderzoek van NCDO theoretisch en conceptueel uiteengezet (Carabain, Keulemans, Van Gent, & Spitz, 2012). Deze theoretische verkenning resulteerde in de volgende definiëring:

‘De mondiale dimensie van burgerschap uit zich in gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken.’

Gedrag staat centraal in deze definitie. De achterliggende veronderstelling is dat alleen door mondiaal burgerschap (al dan niet bewust) *actief* uit te dragen, men ook werkelijk invloed heeft op de wereld. Draagvlak alleen is dus niet genoeg.

Figuur 1. Grafische weergave van de definitie van mondiaal burgerschap

Negen soorten gedragingen vormen samen de basis voor mondiaal burgerschap. Deze gedragingen dragen bij aan de duurzaamheid van de natuur en/of met de duurzaamheid van de samenleving. Ze doen daarmee recht aan de drie principes van wederzijdse afhankelijkheid, gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken.

Deze gedragingen zijn: 1) zuinig omgaan met water en energie; 2) mobiliteit; 3) recycling en omgaan met afval; 4) consumentengedrag; 5) informatie zoeken; 6) je mening geven over mondiale vraagstukken; 7) politieke participatie; 8) doneren aan goede doelen; en 9) vrijwilligerswerk. Bij elk van deze gedragingen heeft het (duurzame) gedrag van Nederlanders hier ook invloed op de kwaliteit van natuur en samenleving elders in de wereld.¹

1.2. Dit onderzoek

In dit onderzoek staat zoals gezegd de mate waarin Nederlanders gedragen en opstellen als mondiaal burger centraal. In hoofdstuk 2 wordt een beeld geschetst van hoe milieu(on)vriendelijk Nederlanders zich gedragen en in welke mate zij zich inzetten voor de samenleving hier én daar. We zetten de cijfers daarbij af tegenover die van vorig jaar en kijken zo of er een negatieve of positieve ontwikkeling is. Hoofdstuk 3 richt zich op de houding van Nederlanders ten aanzien van de drie principes die mondiaal burgerschap onderschrijven; het besef van wederzijdse afhankelijkheid, gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken. Hoofdstuk 4 zoomt nader in op verschillen in houding en gedrag tussen mannen en vrouwen en hoger en lager opgeleiden. In hoofdstuk 5 kijken we met behulp van panelanalyse hoe mondiaal burgerschap in Nederland zich de afgelopen twee jaar heeft ontwikkeld en of hierin verschillen zijn tussen verschillende groepen in de samenleving. Hoofdstuk 6 behandelt draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking, een studie die NCDO sinds jaar en dag uitvoert. Hierin kijken we kort naar hoe de steun onder de Nederlandse bevolking voor ontwikkelingssamenwerking zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.

¹ Een nadere toelichting op de gedragingen staat in het eerste rapport over Nederlanders & Mondiaal Burgerschap uit 2012 (Carabain, Van Gent, & Boonstoppel, 2012).

HOOFDSTUK 2

GEDRAG

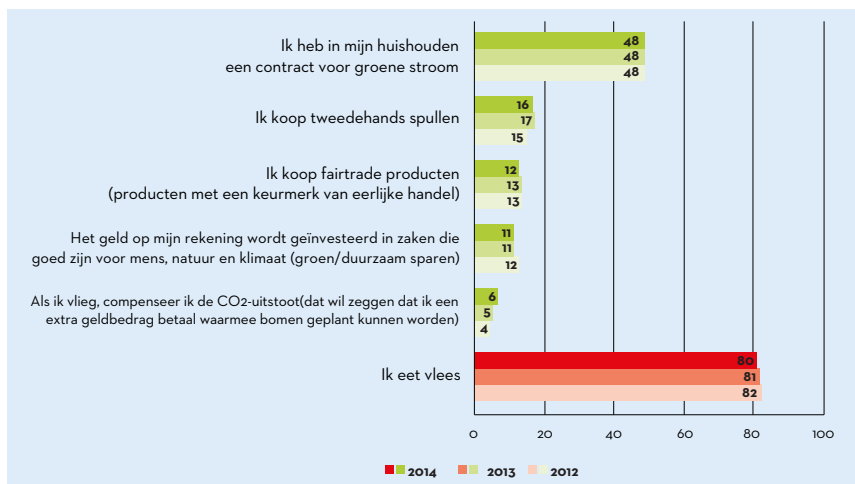
Waterschaarste, grondstoffentekort, klimaatverandering: het zijn problemen die door de enorme complexiteit en reikwijdte soms ongrijpbaar en onoplosbaar lijken. Toch kan iedere Nederlander – arm, rijk, jong of oud- in kleine alledaagse handelingen op zijn of haar manier bijdragen aan een schonere en eerlijkere wereld.

In dit hoofdstuk staat dit alledaagse gedrag van Nederlanders centraal. Hoe dragen zij met hun keuzes voor bijvoorbeeld fairtrade producten of type vervoersmiddel (bewust of onbewust) bij aan een betere leefomgeving, hier en daar? In dit hoofdstuk beschrijven we de ontwikkeling in het afgelopen jaar binnen negen categorieën gedragingen.

2.1. Consumentengedrag

Als consument maken we dagelijks keuzes die vorm geven aan ons bestaan als ‘mondiaal burger’. Kiezen we voor aardbeien in de winter, ook al betekent dat dat ze zijn ingevlogen vanuit Egypte, en daarmee garant staan voor een hoge CO2 uitstoot? En kopen we dat goedkope shirtje, ook al is het gemaakt in een land waar de arbeidsomstandigheden slecht zijn?

Figuur 2.1. Consumentengedrag (% ja en vaak of (bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten)

4 op de 5 Nederlanders eet regelmatig vlees

Verschillende hypes van het afgelopen jaar doen vermoeden dat Nederlanders vlees steeds vaker links laten liggen. Zo was het boek ‘de Voedselzandloper’ – waarin het eten van rood vlees sterk wordt ontmoedigd – van Kris Verburgh een enorme hit. Het behaalde zelfs de top vier van best verkochte boeken in 2013 (Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek, 2014). Ook was er het afgelopen jaar de opmars van de zogenaamde ‘superfoods’: chiazaad en gojibessen waren opeens overal verkrijgbaar. Toch blijkt uit dit onderzoek dat nog altijd 80 procent van de Nederlanders aangeeft vaak of altijd vlees te eten. Er is sinds de meting in 2012 wel een heel kleine afname, maar dit verschil is niet significant. Bovendien blijft het percentage vegetariërs steken op 3 procent.

Deze cijfers komen overeen met recent onderzoek van Planbureau van de Leefomgeving (PBL). Volgens dit rapport eet nog altijd 87 procent minstens drie dagen per week vlees (Rood, Van Gelder, & Van Zeijts, 2014). Ook volgens het Productschap Vlees & Vee (PVV) duiden de cijfers over 2013 op een stabilisatie. Zowel de totale besteding van huishoudens aan vlees als het totaal aantal verkochte kilo's was in 2013 nagenoeg gelijk aan 2012 (afname van 2%) (GfK, 2013). Alle hypes en rages ten spijt, het aantal Nederlanders dat vlees eet is nog steeds niet verminderd.

Fairtrade producten

Ook het aantal Nederlanders dat met regelmaat fairtrade producten koopt, is ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar. Net als in 2013 geeft 1 op de 8 Nederlanders aan vaak of altijd producten met een keurmerk van eerlijke handel aan te schaffen.

Fairtrade aankopen: gestegen, gedaald of gestabiliseerd?

Is de aankoop van fairtrade producten in Nederland nou gestegen, gedaald of gelijk gebleven? In het afgelopen jaar zijn verschillende rapporten met verschillende conclusies gepresenteerd. Sommige rapporten lijken elkaar zelfs tegen te spreken. Zo sprak NCDO in 'Nederlanders & Fairtrade 2013' (De Goede, 2014) van een stabilisatie en de 'Monitor Duurzaam Voedsel 2013' (LEI Wageningen UR, 2014) van een stijging. Dit werkt natuurlijk verwarrend. Het verschil is te verklaren door een verschil in perspectief: wordt er gekeken naar de totale bestedingen, het aantal Nederlanders dat aankopen doet of hoe vaak deze Nederlanders aankopen doen? En ook de reikwijdte is bepalend: kijkt men alleen naar het fairtrade keurmerk of ook naar andere duurzaamheidskeurmerken? En wordt er alleen naar voedsel gekeken of ook naar fairtrade non-food producten? Zo gaat de 'Monitor Duurzaam Voedsel 2013' over de totale bestedingen van consumenten aan duurzaam geproduceerd voedsel. NCDO kijkt daarentegen naar het aantal aankopen van Nederlandse huishoudens. Wanneer bijvoorbeeld de prijzen van fairtrade stijgen, kan bij een gelijk aantal aankopen het totaal aan bestedingen toch zijn gestegen. Bovendien kijkt het NCDO rapport alleen naar levensmiddelen die door Fair Trade Original op de markt zijn gebracht en/of beschikken over het Fairtrade/Max Havelaar keurmerk. De Monitor Duurzaam Voedsel kijkt daarentegen ook naar andere keurmerken.

Groene stroom

Voor de levering van stroom aan Nederlandse huishoudens kunnen leveranciers kiezen uit verschillende brandstoffen en technieken van stroomopwekking. Groene stroom is stroom die verkregen is uit 'groene' energiebronnen zoals wind, water, zon en biomassa. De winning en omzetting mag niet leiden tot schadelijke effecten voor het klimaat. Het aantal abonnees in Nederland met groene stroom is sinds het begin van dit onderzoek in 2012 stabiel gebleven. Bijna de helft (48%) van de Nederlanders zegt een dergelijk contract voor groene stroom te hebben. Het aantal abonnees is dus niet gestegen maar in

ieder geval ook niet gedaald, ondanks de ophef die vorig jaar ontstond na de publieke schuldbekentenis van de Nederlandse Energie Maatschappij over de werkelijke herkomst van hun groene stroom (zie boxje). Overigens zegt 11 procent van de Nederlanders niet te weten of de stroom in zijn of haar huishouden groen is.

Productie groene energie in Nederland

Dat bijna de helft van de Nederlanders een contract voor groene stroom heeft, betekent niet automatisch dat ook de helft van de elektriciteit die in Nederland wordt geproduceerd groen is. De productie van groene stroom in Nederland zelf beslaat 10 procent van het totale elektriciteitsverbruik in Nederland (CBS, 2014: 21). De Nederlandse Energie Maatschappij bekende in mei 2013 in krantenadvertenties dat het bedrijf de herkomst van groene stroom mooier doet voorkomen dan hij is. De groene productie in Nederland komt vooral uit het bijstoken van biomassa in ('vuile') kolencentrales. Het overige deel van de geleverde energie wordt 'vergroend' door middel van de aankoop van zogenaamde groencertificaten in het buitenland. Het verduurzamen van energie gebeurt dus vooral op papier door middel van handel in certificaten, en dus niet door de daadwerkelijke productie van groene stroom in plaats van grijze stroom uit bijvoorbeeld kolencentrales.

Met een productie van 10 procent bungelt Nederland Europees gezien onder aan de lijst (Eurostat, 2014). Om de duurzame productie van energie op te krikken, werd in september 2013 door verschillende partijen het Nationaal Energie akkoord gesloten. Volgens dat akkoord moet in 2020 14 procent van al het energieverbruik in Nederland duurzaam opgewekt worden. Er wordt echter getwijfeld aan de haalbaarheid hiervan. Volgens de eerste Nationale Energieverkenning van het Planbureau voor de Leefomgeving worden deze doelstellingen voor hernieuwbare energie en energiebesparing waarschijnlijk niet gehaald: het aandeel hernieuwbare energie in 2020 wordt door het PBL geraamd op 12 procent (Hekkenberg & Verdonk, 2014).

Groene rekening

Een bank kan spaargeld van hun klanten op verschillende manieren beleggen. Bij een zogenaamde groene spaarrekening wordt dit spaargeld op zo'n manier belegd dat het bijdraagt aan een duurzame samenleving. Het aantal

Nederlanders met een dergelijke groene rekening is ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar: 11 procent van de Nederlanders heeft een groene spaarrekening. Wat daarnaast opvallend is: 30 procent van de Nederlanders geeft aan niet te weten of het geld op zijn of haar rekening wordt geïnvesteerd in duurzame doeleinden. Eén op de drie Nederlanders weet dus niet waar de bank zijn of haar spaargeld in belegt.

Tweedehands aankopen gelijk gebleven

Van alle Nederlanders zegt 16 procent vaak of altijd tweedehands spullen te kopen. Dit percentage is nauwelijks veranderd in de afgelopen drie jaar. Hoewel we niet iets kunnen zeggen over de hoeveelheid spullen die worden gekocht, lijken deze cijfers enkele andere berichten van afgelopen jaar tegen te spreken. Volgens deze berichten zijn sites waarop tweedehands spullen worden verkocht ongekend populair. Dit zou te danken zijn aan de crisis. Zo meldde Marktplaats zelf dat in 2013 het aantal geplaatste advertenties explosief was gestegen (Van der Voort, 2013). Ook het winkelvloeroppervlak van winkels met tweedehandsspullen nam toe (Custers, 2014). Deze populariteit is echter gemeten aan de hand van het aanbod van tweedehands spullen. Wellicht proberen inderdaad meer mensen in onzekere economische tijden een zakcentje bij te verdienen door hun overbodige spullen aan te bieden. Of deze aangeboden spullen vervolgens ook daadwerkelijk verkocht worden, is een tweede. Daarnaast doet vooral de categorie 'Huis & Inrichting' op Marktplaats het goed en dan met name het aanbod van banken en eettafels. Ook tweedehands auto's zijn populair. Dit zijn echter geen aankopen die je vaak doet. Dat het aantal Nederlanders dat aangeeft vaak of altijd tweedehands spullen te kopen dit jaar niet is gestegen, is in dit licht dus niet zo verrassend.

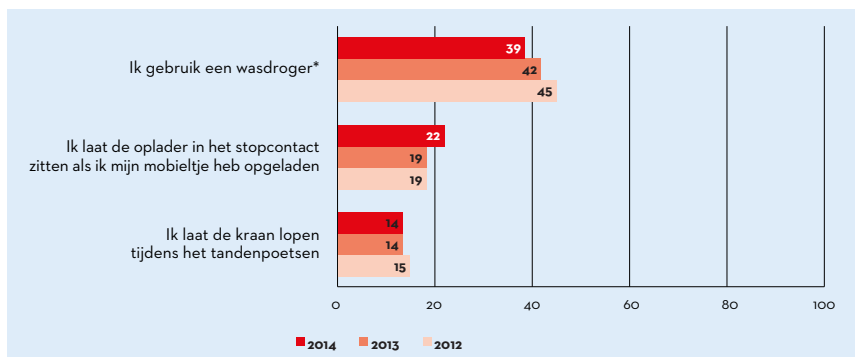
Compensatie vlieguren

Natuurlijk is het vanuit het oogpunt van het milieu het beste om niet te vaak te vliegen. Wanneer er toch gevlogen wordt, kan deze reis worden 'vergroend' door de uitstoot van broeikasgas te compenseren. Door het betalen van een extra bedrag boven op de oorspronkelijke ticketprijs kunnen bijvoorbeeld bomen worden geplant. Van alle Nederlanders zegt 6 procent het klimaat te compenseren wanneer zij reizen met het vliegtuig. Dit percentage is ongewijzigd in vergelijking met de jaren hiervoor. Het aantal Nederlanders dat de uitstoot van schadelijke gassen compenseert is evenwichtig verdeeld tussen verschillende type reizigers: van de Nederlanders die zeggen soms met het vliegtuig te reizen, compenseert 5 procent de uitstoot van CO². Onder de Nederlanders die aangeven vaak of (bijna) altijd met vliegtuig te reizen, is dat 7 procent.

2.2. Energie & water

Een gemiddeld huishouden in Nederland gebruikt jaarlijks circa 3500 kWh aan energie (Energieonderzoek Centrum Nederland, Energie-Nederland, & Netbeheer, 2014). Dat staat gelijk aan de hoeveelheid CO₂-uitstoot na 9000 kilometer autorijden. Naast energie gebruiken Nederlanders ook veel water. Een volwassen Nederlander gebruikt dagelijks gemiddeld 119 liter water (Van Thiel, 2014). Dat zijn bijna 12 volle emmers per dag. Vooral het gebruik van warm water is milieubelastend, omdat het verwarmen van water energie vraagt. Energie- en water besparende maatregelen kunnen de uitstoot van deze vervuilende stoffen en gassen beperken en de vraag naar (schaars) water doen verminderen.

Figuur 2.2. Zuinig omgaan met energie en water (% vaak of (bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten)

* Witgedrukte cijfers in de figuren wijzen op significante verschillen ($p < 0.05$, oftewel 95% procent zekerheid) tussen 2013 en 2014

Zuiniger gebruik van droger

Een wasdroger is een van de grootste energieverbruikers in het huishouden. Dit apparaat neemt zo'n 7 procent van het totale stroomverbruik van een huishouden voor zijn rekening (Energieonderzoek Centrum Nederland et al., 2014). Was aan de lijn laten drogen kan dus veel energie besparen. Dit betekent niet dat de droger dan maar direct de deur uit moet. Door bijvoorbeeld alleen de droger te gebruiken als hij helemaal vol zit, kan al veel energie worden bespaard. Het lijkt erop dat Nederlanders de wasdroger inderdaad steeds minder gebruiken. Waar in 2013 nog 42 procent vaak of altijd de droger gebruikte (en in 2012 45%) daalde dit percentage in 2014 tot 39 procent.

Mobiele telefoons blijven steeds vaker in oplader zitten

De opladers van mobiele telefoons blijven echter juist steeds vaker in het stopcontact hangen. In plaats van niet alleen de opgeladen telefoon maar ook de oplader zelf uit het stopcontact te halen, laat 22 procent de oplader regelmatig in het stopcontact zitten. Dit is onnodige verspilling van stroom.

Een zesde laat water lopen tijdens het tandenpoetsen

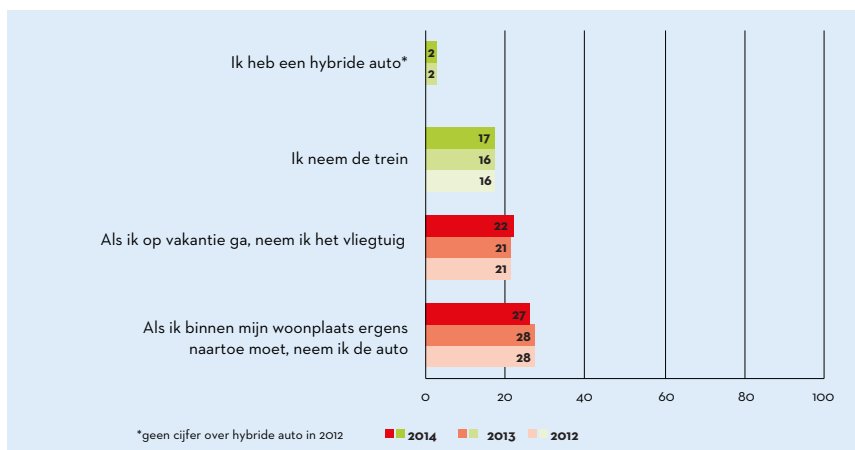
Zoals beschreven gebruiken Nederlanders gemiddeld 12 emmers water per dag. Het meeste van dit water gaat op aan douchen en het doorspoelen van het toilet. Vanuit het idee dat alle kleine beetjes helpen, kan men water besparen door de kraan dicht te draaien tijdens het tandenpoetsen. Dit is misschien een handeling met een relatief kleine impact. Wanneer dit bewustzijn echter ook resulteert in bijvoorbeeld korter douchen, kan men op den duur veel water besparen. De cijfers in 2014 laten geen verandering zien: nog altijd laat 14 procent van de Nederlanders de kraan vaak of altijd lopen tijdens het tandenpoetsen. Het merendeel (86%) doet dit zelden of nooit. De kraan dichtdraaien tijdens het poetsen lijkt dus goed ingeburgerd gedrag te zijn.

Overigens ligt het totale waterverbruik veel hoger dan de 12 emmers per dag die Nederlanders verbruiken aan bijvoorbeeld douchen en het huishouden: dit directe waterverbruik beslaat maar 2 procent van ons totale waterverbruik. Het meeste water dat we gebruiken (98%) wordt indirect verbruikt, bijvoorbeeld voor de productie van de kleding die we dragen en het water dat nodig is om het voedsel dat we eten te produceren (Spitz, 2014).

2.3. Mobiliteit

Technologische ontwikkelingen, het vervagen van grenzen en gunstige prijsontwikkelingen van vliegtickets hebben er voor gezorgd dat we tegenwoordig kunnen gaan en staan waar en wanneer we willen. Deze vrijheid brengt ook nadelen met zich mee. Reizen draagt bij aan uitputting van fossiele brandstoffen en het veroorzaakt luchtvervuiling. De uitstoot van schadelijke stoffen zoals fijnstof en CO₂ dragen bij aan het broeikas effect. En hoewel alle gemotoriseerde vervoersmiddelen het milieu belasten, is er een verschil in milieubelasting per type vervoersmiddel.

Figuur 2.3. Mobiliteit (% vaak of (bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten) NB geen cijfers over hybride auto in 2012

Een vijfde van de Nederlanders pakt regelmatig de trein

Zo belast de reiziger die de trein in plaats van de auto neemt het milieu veel minder. Vervoer per trein is ruim vijf keer minder belastend voor het milieu dan even ver reizen met de auto (Milieu Centraal, z.j.-a). In 2014 zegt bijna een vijfde van de Nederlanders (17%) regelmatig met de trein te reizen. Dit aantal is stabiel gebleven ten opzichte van de vorige metingen. Ook volgens de jaar-cijfers van NS – de grootse aanbieder op het spoor – is het treingebruik onder Nederlanders het afgelopen jaar gelijk gebleven. Het totaal aantal reizigers-kilometers is met 17 miljard vrijwel gelijk gebleven aan het aantal kilometers in het jaar ervoor (Nederlandse Spoorwegen, 2013).

Een kwart neemt de auto voor ritjes binnen de woonplaats

Hoewel de bewegingsvrijheid van Nederlanders in de afgelopen decennia enorm is verruimd, verplaatsen we ons nog steeds het meest over korte afstanden. Deze korte afstanden lenen zich goed voor een milieuvriendelijke alternatief voor gemotoriseerd verkeer, zoals de fiets. Toch neemt ook in 2014 nog altijd ruim een kwart van de Nederlanders (27%) de auto wanneer zij ergens binnen hun woonplaats moeten zijn. Dit aantal is al drie jaar stabiel, ondanks de stijgende populariteit van de relatief milieuvriendelijke elektrische fiets (zie boxje).

Opmars van de e-bike

Een milieuvriendelijk alternatief vervoersmiddel voor de auto is de zogenaamde e-bike. Met deze elektrische fiets met trapondersteuning kan met weinig inspanning een langere afstand worden bereikt, zonder uitstoot van schadelijke stoffen. In 2013 was bijna 1 op de 5 van de nieuw verkochte fietsen elektrisch. In totaal zijn in 2013 192.000 exemplaren verkocht, een stijging van 13 procent ten opzichte van het jaar ervoor. Waar de fiets in eerste instantie vooral populair was onder de groep 50-plussers, is de markt voor e-bikes aan het verjongen. Met name onder scholieren wint de fiets aan populariteit. Ook wordt de elektrische fiets steeds vaker voor woon- en werkverkeer gebruikt (Rabobank, 2014).

Een vijfde kiest vaak voor vliegtuig om op vakantie te gaan

Het vliegtuig is - in tegenstelling tot trein of auto- natuurlijk geen dagelijks vervoersmiddel voor de gemiddelde Nederlander. Vliegen is ook bij sporadisch gebruik echter zeer milieubelastend. Vooral voor korte reizen, zoals een stedentrip naar Berlijn, is het vliegtuig vanuit milieuoogpunt een slechte keuze. Een reis over deze afstand met het vliegtuig belast het milieu acht tot tien keer meer dan een reis met het energiezuinigste alternatief, de touringcar (Milieu Centraal, z.j.-b).

In 2014 is het aantal keer dat men het vliegtuig pakt als men op vakantie gaat gelijk gebleven. Een vijfde van de Nederlanders (22%) zegt vaak of altijd het vliegtuig te gebruiken wanneer zij op reis gaan. Overigens is het totaal aantal vakanties in 2013 wel gedaald (NBTC-NIPO Research, 2013). Het zijn vooral de korte vakanties waar Nederlanders op bezuinigen. Het aantal lange reizen is stabiel gebleven.

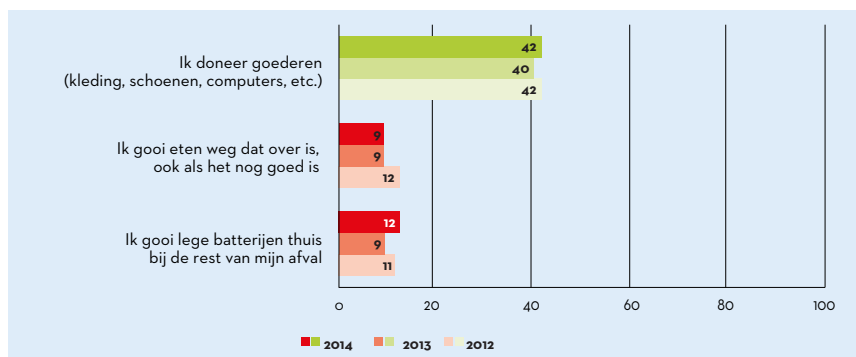
Twee op de honderd Nederlanders hebben een hybride auto

Auto's belasten het milieu. Er zitten wel verschillen in hoe milieubelastend een auto is. Oudere auto's gebruiken bijvoorbeeld meer benzine dan vergelijkbare auto's van een jonger bouwjaar. De hybride auto is energiezuiniger dan een auto die op fossiele brandstof rijdt. Een elektrische auto is van alle auto's het zuinigste alternatief. Het aantal Nederlanders dat een zogenaamde hybride auto bezit lijkt niet te zijn toegenomen. Net als in 2013, zegt ook nu 2 procent over een dergelijke auto te beschikken.

2.4. Afval & recycling

Veel van de producten die we kopen en gebruiken worden uiteindelijk ook weer een keertje afgedankt. Door deze afgedankte producten te recyclen, wordt de afvalberg gereduceerd. En door het scheiden van afval, belandt er minder onverteerbaar afval van niet-natuurlijke materialen- zoals plastic - in de natuur.

Figuur 2.4. Recycling en omgang met afval (% vaak of (bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten)

1 op de 8 gooit batterijen bij het gewone afval

Dat batterijen niet bij het gewone afval horen, weet bijna iedereen. Dat betekent niet dat batterijen niet toch gewoon in de vuilniszak eindigen: 1 op de 8 Nederlanders zegt lege batterijen altijd of vaak bij de rest van zijn of haar afval te gooien. Dit is een stijging ten opzichte van vorig jaar. Volgens de cijfers van Stibat (Stichting Batterijen) is vorig jaar 43 procent van alle in 2012 verkochte batterijen opgehaald. Een kleine 6 procent is in de prullenbak beland. De rest (51%) zit nog ongebruikt in de verpakking, is nog in gebruik of ligt gebruikt en leeg nog ergens in huis (Stichting Batterijen, 2014).

1 op de 10 gooit eten weg dat nog goed is.

Nederlanders gooien jaarlijks zo'n 47 kilo per persoon aan voedsel weg. Uitgedrukt in geld verspilt iedere Nederlander zo 155 euro in een jaar. Alle Nederlanders samen gooien dus voor € 2,6 miljard euro aan voedsel weg (Damen, 2013; Van Westerhoven, 2013). Voedselverspilling heeft het afgelopen jaar weer veel aandacht gekregen. Zo deelde supermarktketen Albert Heijn in samenwerking met het Voedingscentrum in februari 2014 1 miljoen gratis 'Eetmaatjes'

uit bij de aankoop van een pak rijst, pasta of couscous. Met deze maatbekertjes kan men makkelijker de benodigde hoeveelheid eten afmeten. Zo wordt er niet onnodig veel eten gemaakt dat dan later weer weggegooid moet worden.

In de vorige editie *'Nederlanders & de Wereld 2013'* leek het erop alsof de Nederlander steeds bewuster omgingen met hun voedsel. Er was een afname in het aantal Nederlanders dat aangaf vaak of altijd eten weg te gooien. Dit jaar zet deze trend echter niet door. Net als in 2013 zegt bijna 1 op de 10 Nederlanders (9%) vaak of altijd eten weg te gooien dat eigenlijk nog goed is.

Van plastic tas naar statiegeldtas

In Nederland gebruiken we bijna 25 miljoen kilo aan plastic tasjes per jaar. Dat staat gelijk aan ongeveer 260 tasjes per Nederlander. Om dit gebruik terug te dringen, heeft het Europees Parlement een voorstel aangenomen om het gebruik van plastic tassen in vijf jaar tijd met 80 procent te verminderen. In 2015 moet het gebruik gehalveerd zijn. Om uit te zoeken hoe deze vermindering het beste kan worden bereikt, voerde het Kennisinstituut Duurzaam Verpakken eind 2013 de pilot 'Plastic draagtassen' uit. Onderdeel van deze pilot was het onderzoek 'Mag het een tasje minder zijn?' (Kennisinstituut Duurzaam Verpakken, 2014). Bij verschillende grote winkelketens in Tilburg, Deventer en Zoetermeer werd klanten gevraagd om zelf een tas mee te nemen en om tassen meerdere malen te gebruiken. Wilden klanten toch een tas, dan vroegen de deelnemende winkels daar een kleine vergoeding voor. De pilot leverde meer dan een halvering op van het aantal uitgegeven tasjes. In navolging van dit succes heeft onder andere winkelketen Zeeman besloten om vanaf augustus 2014 helemaal geen plastic tasjes meer uit te delen. Wie voor zijn aankopen toch een tasje nodig heeft, kan voor 1 euro een zogenaamde statiegeldtas aanschaffen. Deze duurzame tas is gemaakt van recyclebaar polyester en bij inlevering krijg je altijd je euro terug, ook als de tas vuil of stuk is.

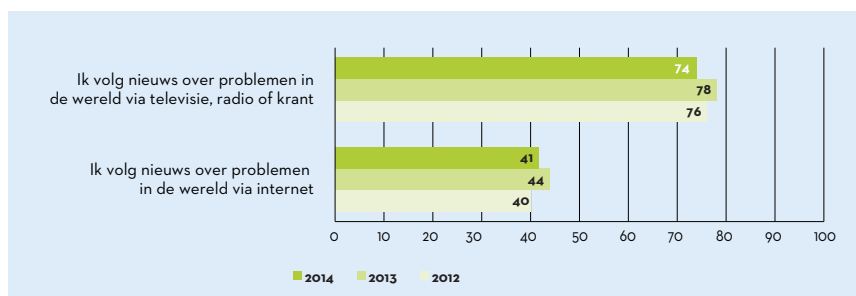
2 op de 5 Nederlanders doneert goederen

Door afgedankte spullen en kleding niet naar het grofvuil te brengen, maar in de kledingbak te doen of te doneren aan anderen, draagt men bij aan het verminderen van de afvalberg. Ruim twee op de vijf Nederlanders (42 procent) zegt dit regelmatig te doen. Dit aantal is niet gestegen of gedaald ten opzichte van vorig jaar.

2.5. Informatie zoeken

Het zoeken van informatie over wat er speelt in de wereld weerspiegelt betrokkenheid bij problemen die verder reiken dan de Nederlandse landsgrens. Het vergroot de kennis over de wereld en helpt een mening te vormen over wereldwijde vraagstukken. Deze informatie is op verschillende manieren te vinden, zoals in de krant of op tv. Ook op internet zijn er talloze websites die het laatste nieuws brengen.

Figuur 2.5. Informatie zoeken (% vaak of (bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten)

Traditionele media

Men kan het nieuws ‘offline’ volgen via krant, radio of tv. Nederlandse kranten verkeren echter al tijden in zwaar weer. De oplage van kranten daalt al enkele jaren gestaag². Ook dit rapport wijst op een afname in het aantal Nederlanders dat zegt het wereldnieuws te volgen via de traditionele media: 74 procent zegt dit vaak of altijd te doen, tegenover 78 procent vorig jaar. Dit hoeft voor de betrokkenheid niet per definitie een negatieve ontwikkeling te zijn. Het kan zijn dat de traditionele media hebben plaats gemaakt voor kennisvergaring via online media.

Online media

De daling in het gebruik van traditionele media zou dan worden gecompenseerd door een stijging van het volgen van nieuws via online kanalen. Dit is echter niet het geval. Het aantal Nederlanders dat regelmatig online het nieuws volgt is ook afgenomen. Waar vorig jaar nog 44 procent dit vaak of altijd deed, is dit

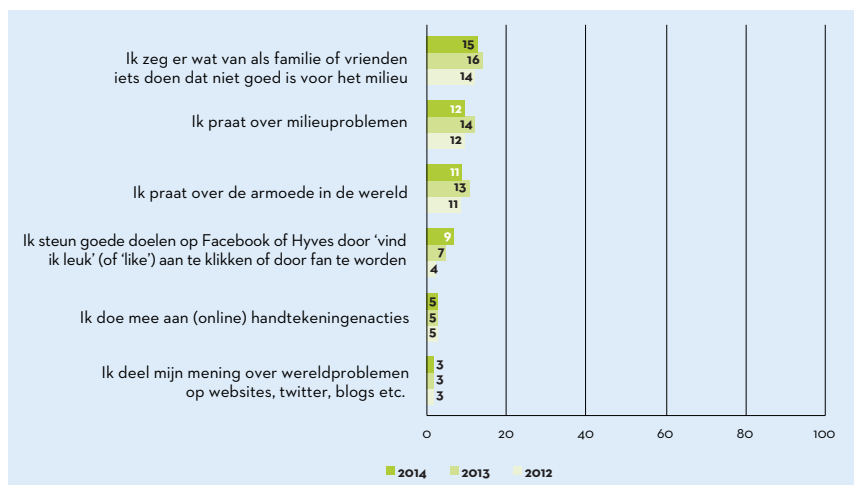
² Het Instituut voor Media Auditing houdt de oplagen voor de dagbladen bij. Een vergelijking van de oplage van de landelijke, betaalde dagbladen tussen 2011 en 2014 laat een daling zien van ruim 1,8 miljoen in het tweede kwartaal van 2011 naar minder dan 1,6 miljoen in het tweede kwartaal van 2014 (www.hoi-online.nl).

nu gedaald tot 41 procent. Er lijkt dus sprake van algehele afname in interesse voor wat er speelt in de wereld, zowel online als offline. Het is niet aannemelijk dat de inhoud van het nieuws zelf hier aanleiding voor gaf. Grote conflicten domineren nog altijd het nieuws.³

2.6. Mening geven

Een stap verder dan alleen interesse in wereldvraagstukken tonen door het nieuws te volgen, is door deze betrokkenheid ook actief te uiten. Het praten over wereldproblemen en het terecht wijzen van naasten zoals familie en vrienden, kan anderen wellicht overtuigen hun gedrag te veranderen. Sociale druk en het naleven van sociale normen is een van de meest effectieve middelen om gedrag te doen veranderen (Raad voor de leefomgeving en infrastructuur, 2014).

Figuur 2.6. Mening geven (% vaak of (bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten)

Minder vaak praten over armoede of milieuproblemen

We zagen al dat er minder vaak nieuws wordt gevolgd. Het blijkt dat er afgelopen jaar ook minder vaak gepraat wordt over armoede en wereldproblemen.

³ Er moet worden opgemerkt dat deze enquête is afgenomen vóór de zomer van 2014, waarin internationale conflicten en de vliegcrash met de MH17 het nieuws domineerden. Een meting op een later tijdstip in 2014 had in dit geval dan juist misschien tot een (tijdelijk) piek of stabilisatie geleid.

Waar in 2013 nog 13 procent met zijn familie of vrienden in gesprek ging over dit onderwerp, is dit nu gedaald naar 11 procent. Ook praten over milieuproblemen wordt minder vaak gedaan. Wel wijst 15 procent familie of vrienden (bijna) altijd terecht als zij iets doen wat niet goed is voor het milieu.

Het delen van mening via twitter of blogs is nog altijd niet heel populair: 3 procent zegt dit regelmatig te doen. Ook online handtekeningen onder petities worden niet vaak gezet: slechts 5 procent van de Nederlanders doet dit.

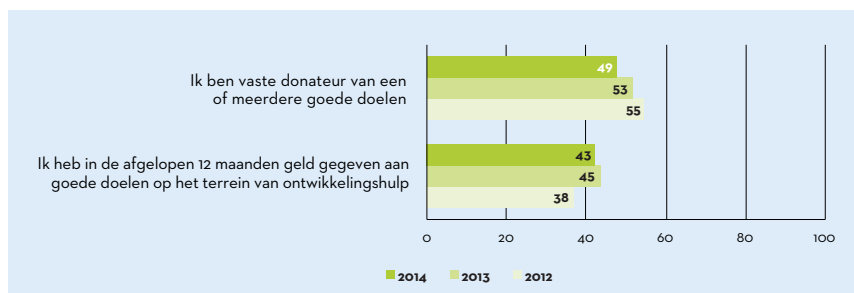
Opmars goede doelen social media

Het aantal Nederlanders dat online steun geeft aan goede doelen is voor het tweede jaar op rij gestegen. Deze vorm van support lijkt bezig met een voorzichtige opmars: waar in 2012 nog 4 procent aangaf dit vaak of altijd te doen, is dit aantal nu verdubbeld tot 9 procent. Hoewel dit natuurlijk nog altijd een relatief klein percentage van de Nederlanders is, duidt dit op positieve trend. Dit is goed nieuws, aangezien de gedachte is dat jongeren op deze manier ook betrokken raken bij goede doelen, een doorgaans moeilijk te bereiken groep. Uit onze data blijkt inderdaad dat deze vorm van expressie vooral onder jongeren populair is; 12 procent van de Nederlanders onder de 35 jaar doet dit regelmatig, tegenover 7 procent van Nederlanders ouder dan 35 jaar. Anderen vrezen echter dat men zo op een relatief makkelijke manier zijn schuldgevoel 'afkoopt'. Een eenvoudige 'like' wordt dan het alternatief voor andere bijdragen aan een organisatie, zoals het doneren van geld (Kristofferson, White, & Peloza, 2014).

2.7. Geven aan goede doelen

Het aantal vaste donateurs van goede doelen blijft dalen. Waar in 2013 nog 53 procent lid was, is dit aantal nu gedaald tot 49 procent. Dit is nog altijd bijna de helft van de Nederlandse bevolking. Goede doelen signaleren al langer dat het steeds lastiger wordt om vaste donateurs te behouden. Men geeft liever sponstaan aan éénmalige acties, dan dat men bereid is zich structureel te binden aan een doel. Dit sluit aan bij de bevinding van het Nederlandse Donateurspanel dat de donateur vrijheid en gemak wil (WWAV, 2014).

Figuur 2.7. Doneren aan goede doelen (% vaste donateurs, n=2312, gewogen resultaten)

Geven aan goede doelen op gebied van ontwikkelingshulp is nagenoeg gelijk gebleven: 43 procent zegt in afgelopen jaar te hebben gegeven aan een doel dat zich inzet op dit gebied. Dit jaar is er ook gevraagd naar het vertrouwen dat men heeft in goede doelen actief op terrein van ontwikkelingssamenwerking. Op een schaal van 0 tot 10 is de gemiddelde score een 4,6. Daarmee zijn goede doelen een middenmoter. Dit vertrouwen is lager dan het vertrouwen dat men heeft in de rechtsstaat (5,2) en de politie (5,9), maar hoger dan het vertrouwen dat Nederlanders hebben in het parlement (4,2) en in politici (4,0).

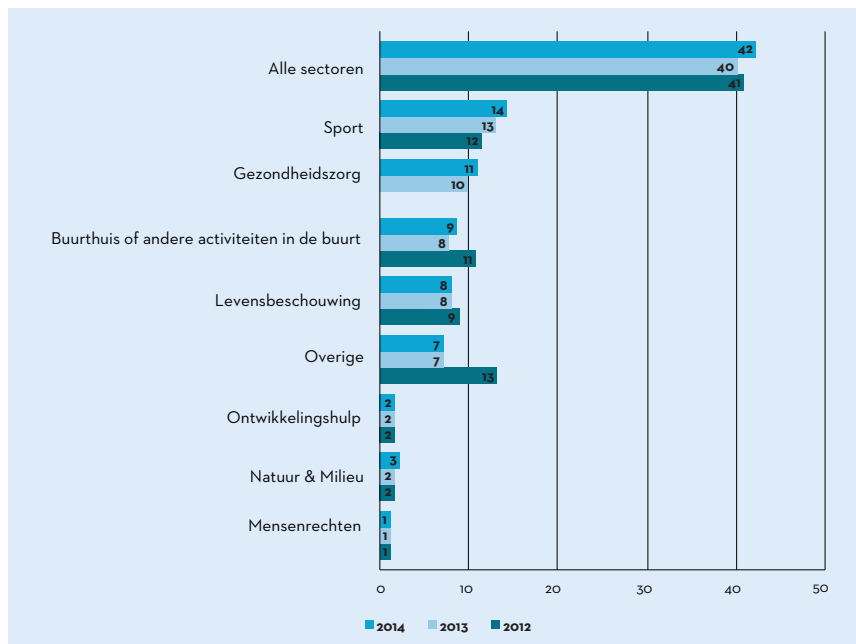

2.8. Vrijwilligerswerk

Een terugtrekkende overheid en bezuinigingen op gebied van bijvoorbeeld de zorg vergroten het beroep dat wordt gedaan op Nederlanders om de samenleving draaiende te houden. In de zogenaamde participatiesamenleving – hét thema van de Troonrede op Prinsjesdag in 2013 – wordt een grotere zelfredzaamheid van de Nederlandse burger verwacht. Zoals koning Willem-Alexander het verwoordde, wordt van iedereen die dat kan, gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven (Rijksoverheid, 2013). Wie dat niet kan, moet niet naar de overheid wijzen, maar eerst een beroep doen op zijn eigen sociale netwerk.

Ondanks deze aangekondigde transformatie van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving, laten de cijfers over vrijwilligerswerk (nog) geen verandering zien. Het percentage Nederlanders dat zich vrijwillig inzet is gelijk gebleven in vergelijking met vorig jaar. Ruim twee op de vijf Nederlanders (42%) verricht vrijwilligerswerk. Er is in geen enkele categorie

waar men als vrijwilliger actief kan zijn een verandering te zien, dus ook niet in de categorie zorg⁴. De oproep van de koning heeft dus nog niet tot meer vrijwilligers geleid.

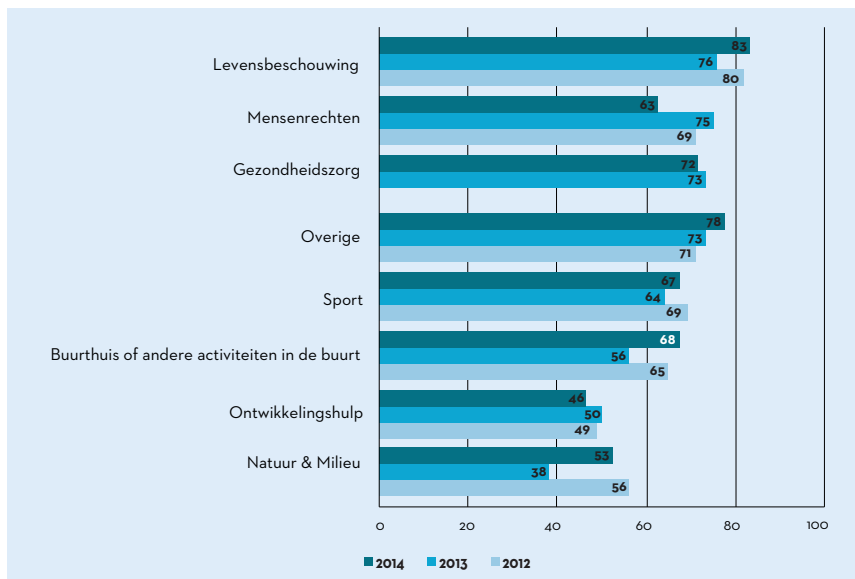
Figuur 2.8A. Vrijwilligerswerk per sector (% vrijwilligers, n=2312, gewogen resultaten) NB. Geen cijfers over gezondheidszorg in 2012

Niet alleen het aantal Nederlanders dat zich vrijwillig inzet is ongewijzigd gebleven, ook de frequentie waarmee vrijwilligers zich inzetten is onveranderd⁵. Het aantal Nederlanders dat ten minste 1x per maand zich inzet, is ongewijzigd. Men is zich in vergelijking met vorig jaar dus niet intensiever gaan inzetten. Alleen het aantal Nederlanders dat ten minste één keer per maand actief is voor de buurt is significant gestegen. Dit percentage is met 68 procent weer terug op het oude niveau van 2012.

⁴ Hierbij moet worden opgemerkt dat mantelzorg en zorg voor naasten en familieleden niet onder de definitie van vrijwilligerswerk valt.

⁵ De gemiddelde tijd die vrijwilligers besteden is gebaseerd op een vrij grove indeling (aantal keer per jaar, maand of week). Op basis van bijvoorbeeld het aantal uren per week zouden we misschien wel verschuiving zien.

Dit duidt dus niet zozeer op een trend als gevolg van de participatiesamenleving, maar eerder op een herstel van een dipje in 2013.

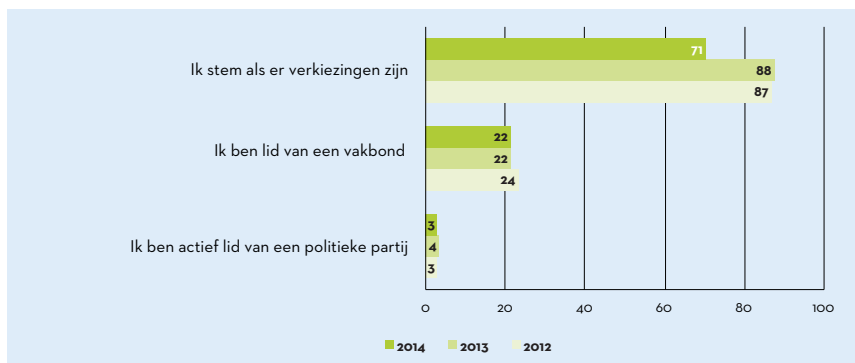

Figuur 2.8B. Tenminste 1 x per maand actief als vrijwilligerswerk per sector (% vrijwilligers, gewogen resultaten)

2.9. Politieke participatie

We zien dit jaar een opmerkelijk grote daling in de politieke participatie van Nederlanders. Het aantal Nederlanders dat zegt te stemmen bij verkiezingen is drastisch gedaald. Waar in 2013 nog 88 procent zegt vaak of altijd te stemmen wanneer er verkiezingen zijn, is dit nu gedaald tot 71 procent. Dit komt zeer waarschijnlijk omdat het tijdstip van het afnemen van dit onderzoek samenviel met de onpopulaire Europese Verkiezingen. Op 22 mei 2014 ging 37 procent van de stemgerechtigden in Nederland naar de stembus. Ter vergelijking: de opkomst bij de meest recente Tweede Kamer verkiezingen in 2012 was 75 procent. Waarschijnlijk was men door het samenvallen van de dataverzameling voor deze studie met de Europese Verkiezingen zich meer dan anders ervan bewust dat men niet altijd stemt⁶.

Figuur 2.9. Politieke participatie (% ja (*), n=2312 gewogen resultaten)

Het aantal Nederlanders dat lid is van een vakbond (22%) of actief lid is van een politieke partij (3%) is in 2014 niet veranderd.

2.10. Index Mondiaal Burgerschap

Net als in voorgaande jaren hebben we de scores op alle voorgaande gedragingen samengevoegd om zo tot een gemiddelde totaalscore te komen die een indicatie geeft hoe het met het mondiaal burgerschap van de Nederlanders is gesteld. Dit is de zogenaamde Index Mondiaal Burgerschap. Deze loopt van 0 (geen enkele gedraging) tot 100 (alle gedragingen vaak of altijd).

De gemiddelde score op deze index is afgenomen in 2014, van 40 naar 39. In vergelijking met vorig jaar hebben Nederlanders dus minder vaak gedrag vertoont dat mondiaal burgerschap onderschrijft. Naast de gemiddelde score kijken we ook naar de mediaan⁷. De mediaan in 2014 is 37. Dit houdt in dat de ene helft van de Nederlandse bevolking hoger scoort dan 37, en de andere helft lager dan 37. Ook de mediaan is lager ten opzichte van voorgaande jaren. Zowel in 2012 als in 2013 lag de mediaan nog op 40.

⁶ Het relatief lage percentage dat zegt te stemmen is geen weerspiegeling van een dalend vertrouwen in de huidige politiek. Dit vertrouwen is met een gemiddelde score van 4,5 op een schaal van 0 tot 10 al drie jaar nagenoeg stabiel.

⁷ De mediaan is een goede maat om scores te vergelijken, omdat de mediaan - in tegenstelling tot het gemiddelde - niet beïnvloed wordt door uitbijters (Nederlanders die heel hoog dan wel heel laag scoren).

Nu zagen we dat met name politieke participatie lager is dan de voorgaande jaren. Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat op moment van afname van interview er Europese Verkiezingen waren. Een vergelijking tussen vorig jaar zonder dit gegeven in ogenschouw te nemen, zou dan niet helemaal eerlijk zijn. Het gevonden verschil zou dan worden veroorzaakt door het moment van dataverzameling en niet door een structurele daling van het aantal stemmers onder de Nederlandse bevolking. Als we voor 2012 en 2013 de index herberekenen zonder de score op politieke participatie, dan is de index voor het jaar 2014 inderdaad niet lager dan in voorgaande jaren. De lichte afname die we constateerden, is dus vooral te verklaren door een daling in politieke participatie.

2.11. Conclusie

Samenvattend concluderen we dat alle gedragingen van Nederlanders die vormgeven aan mondiaal burgerschap het afgelopen jaar grotendeels stabiel zijn gebleven. Wel weten er meer Nederlanders goede doelen te vinden op social media. Het aantal Nederlanders dat een goed doel steunt op een online platform als Facebook is nog altijd klein (9%), maar wel verdubbeld sinds 2012. Daarentegen gooien Nederlanders vaker lege batterijen bij het gewone afval en volgt men minder vaak het nieuws via tv, krant of radio. Het aantal Nederlanders dat zegt te stemmen wanneer er verkiezingen zijn laat een opmerkelijk grote daling zien. We legden eerder uit dat dit waarschijnlijk verklaard kan worden doordat de impopulaire Europese Verkiezingen van mei dit jaar precies samenvielen met het afnemen van de enquêtes voor deze studie. Nederlanders verbinden zich ook minder vaak als vaste donateur aan een goede doel: het aantal Nederlanders is voor het tweede opeenvolgende jaar afgenomen.

Zoals gezegd is er verder weinig verandering ten opzichte van de voorgaande jaren. De positieve ontwikkeling rondom voedselverspilling die vorig jaar zich openbaarde, heeft in 2014 niet doorgezet: men gooit in 2014 nog net zoveel eten weg als in 2013. En ook eten Nederlanders nog altijd net zo vaak vlees als vorig jaar - alle *superfood* hypes ten spijt. Ook is het vrijwilligerswerk niet toegenomen, ondanks de oproep in de Troonrede vorig jaar tot een participatiesamenleving.

Zoals we vorig jaar hebben laten zien, houdt stabiliteit op gemiddeld niveau echter niet in dat er helemaal geen ontwikkeling is in Nederland op gebied van deze gedragingen. Waarschijnlijk zijn sommige Nederlanders zich

duurzamer gaan gedragen terwijl anderen juist minder bewust bezig zijn. Op gemiddeld niveau heffen deze veranderingen elkaar echter op, zodat het lijkt alsof er niks is gebeurd. In hoofdstuk 5 gaan we verder op deze veranderingen in.

HOOFDSTUK 3

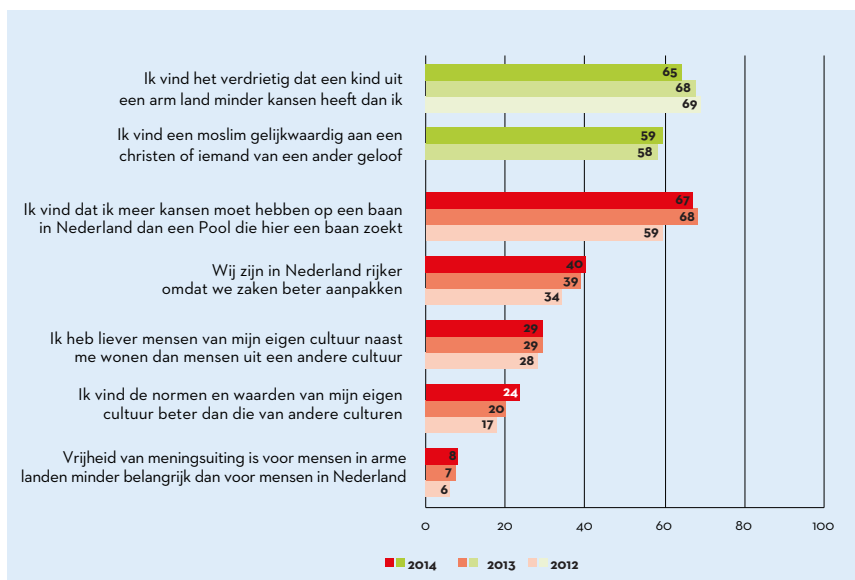
PRINCIPES

We hebben ook dit jaar niet alleen gekeken naar wat Nederlanders doen, maar ook naar wat Nederlanders vinden. De principes die mondiaal burgerschap onderschrijven - gelijkwaardigheid, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid – staan hierbij centraal. Wat is het huidige sentiment onder de Nederlandse bevolking? Is men meer open geworden, of trekt men zich juist steeds meer terug ‘achter de dijken’?

3.1. Gelijkwaardigheid

We zagen vorig jaar dat Nederlanders minder overtuigd waren geraakt van de gelijkwaardigheid van mensen wereldwijd. Deze trend lijkt niet door te zetten. Nederlanders onderschrijven in vergelijking met vorig jaar net zo vaak het principe van gelijkwaardigheid. Tegelijkertijd zijn de opvattingen hierover nog niet terug op het niveau van 2012.

Figuur 3.1. Gelijkwaardigheid (%) (helemaal) mee eens, n=2312, gewogen resultaten)

Bovendien vindt nu bijna een kwart van de Nederlanders (24%) de normen en waarden van zijn of haar eigen cultuur beter dan die van andere culturen. Vorig jaar was nog 20 procent het hiermee eens en in 2012 17 procent: een stijging van 7 procent in twee jaar dus. Bijna een derde van de Nederlanders (29%) heeft liever mensen van zijn of haar eigen cultuur naast zich wonen dan mensen uit een andere cultuur. Twee op de vijf (40%) Nederlanders denkt dat we hier in Nederland rijker zijn dan andere landen omdat we zaken beter aanpakken.

Tegelijkertijd moeten we benadrukken dat het een minderheid is en blijft die deze mening uitdraagt. Nog altijd maakt het voor de meerderheid niet uit of ze mensen met een andere cultuur als buuren hebben. Ook ziet 60 procent van de Nederlanders moslims gelijkwaardig aan christenen of mensen met een ander geloof. Gelijkwaardigheid is een principe dat dus ook in 2014 door de Nederlandse bevolking nog altijd breed wordt gesteund.

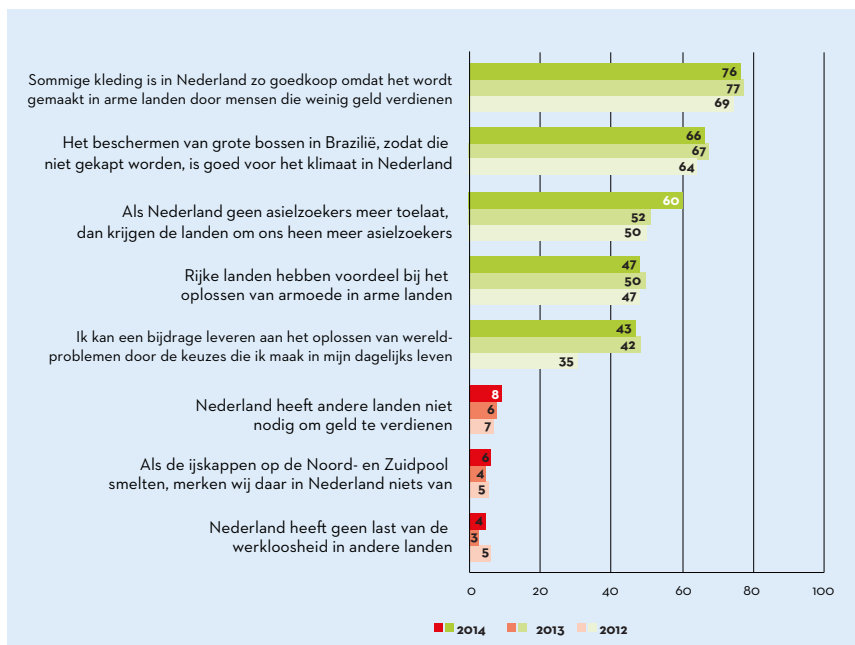
Deen meer welkom dan een Pool?

We zagen vorig jaar een duidelijke toename in de opvatting dat men meer kans moet hebben op een baan dan een Pool die hier een baan zoekt (van 59% in 2012 naar 68% in 2013). Als verklaring voor deze stijging werd er gewezen naar de economische crisis en de relatief hoge werkloosheid. Daarnaast zou ook de negatieve media aandacht rondom Oost-Europeanen mogelijk een rol hebben gespeeld. Om het effect van nationaliteit te filteren hebben we een extra stelling voorgelegd waarin 'Pool' vervangen is door 'Deen'. Aangezien de werkloosheid in de tussentijd nog altijd niet significant is verbeterd, biedt dit een mogelijkheid om het effect van nationaliteit te filteren. Maakt het uit uit welk land de concurrende werkzoekende is? Ja, dat maakt uit. Wanneer een Pool hier een baan zoekt, vindt 67 procent dat hij of zij meer recht heeft op diezelfde baan. In het geval van de Deen steunt 63 procent de stelling. Relatief gezien is het echter een klein verschil. Ook in het geval van een Deen vindt nog altijd het merendeel van de Nederlanders dat hij of zij een grotere kans op een baan zou moeten hebben. De krappe arbeidsmarkt is dus zeer waarschijnlijk de achterliggende verklaring voor de grote steun voor deze stelling, en niet zozeer de negatieve media aandacht rondom arbeiders uit Polen en andere Oost-Europese landen.

3.2. Wederzijdse afhankelijkheid

Mondiaal burgerschap houdt niet alleen in dat men mensen ter wereld als gelijkwaardig aan elkaar ziet, maar ook dat men zich beseft dat we afhankelijk van elkaar zijn. Bijvoorbeeld: zonder arbeiders in lageloonlanden hier geen goedkope kleding. In hoeverre zijn Nederlanders zich bewust van deze onderlinge afhankelijkheid?

Figuur 3.2. Wederzijdse afhankelijkheid (%) (helemaal) mee eens, n=2312, gewogen resultaten)

Vorig jaar zagen we een toename in het besef onder Nederlanders dat we op de wereld onderling verbonden met elkaar zijn. Steeds vaker deelde men de opvatting dat wij hier in Nederland afhankelijk zijn van wat er ergens anders op de wereld wel of niet gebeurt. Dit jaar is dit besef in algemene zin niet toegenomen. De percentages op veel stellingen komen dit jaar nagenoeg overeen met die van vorig jaar.

De positieve uitzondering is het groeiende besef over de grensoverschrijdende problematiek rondom asielzoekers. Drie op de vijf Nederlanders onderkent dat als Nederland geen asielzoekers meer toelaat, dat de landen om ons heen dan meer asielzoekers krijgen. Vorig jaar was nog 52 procent het (helemaal) eens met deze stelling. Een waarschijnlijke verklaring voor deze stijging is dat het asielzoekersprobleem in Europa veel aandacht heeft gekregen in de media het afgelopen jaar. Berichten over verdronken bootvluchtelingen haalden veelvuldig het nieuws. Daarnaast brachten de Europese Verkiezingen in mei het thema ook op de kaart. Al deze aandacht lijkt het besef van Nederlanders over de problematiek rondom asielzoekers dus te vergroten.

Hoewel het aantal Nederlanders dat het eens is met de stelling dat kleding hier goedkoop is dankzij arbeiders in lageloonlanden gelijk is gebleven, kan deze stabiliteit ook als een positief gegeven worden beschouwd. Vorig jaar was de stijging zeer waarschijnlijk te verklaren door de aandacht voor de fabrieksramp in Bangladesh. De beelden van de ingestorte fabriek - waarbij meer dan 1000 textielarbeiders de dood vonden - stonden nog scherp op netvlies. Nu, ruim een jaar na de ramp, is het bewustzijn niet verdwenen. Nog altijd beseft driekwart van de Nederlanders dat het dankzij textielarbeiders in het buitenland is dat wij hier goedkoop kleding kunnen kopen.

Een opmerkelijke negatieve verschuiving is de toename in de opvatting dat Nederland andere landen niet nodig heeft om geld te verdienen. De economische crisis laat duidelijk zien hoe de markten van diverse landen met elkaar verbondenheid zijn. Misschien is deze toename echter juist het gevolg van deze crisis en is men van mening dat Nederland zelfstandiger zou moeten kunnen opereren om het gevaar op domino-effecten in het vervolg uit te sluiten.

Een andere stelling waar vorig jaar wel positieve ontwikkeling was waar te nemen en dit jaar niet, is de opvatting over de eigen bijdrage die men kan leveren aan het oplossen van wereldproblemen. Waar er vorig jaar nog een groei was te zien in het aantal Nederlanders dat van mening was een bijdrage te kunnen leveren, is de opvatting hierover nu gelijk gebleven: ruim twee op de vijf (43%) is het hier mee eens.

Slechts een klein aantal Nederlanders (6%) gelooft niet dat wij in Nederland hier iets zouden merken van het smelten van de ijskappen op de Noord- en Zuidpool. Ook is er maar een kleine groep (4%) die stelt Nederland geen last heeft van werkeloosheid in andere landen.

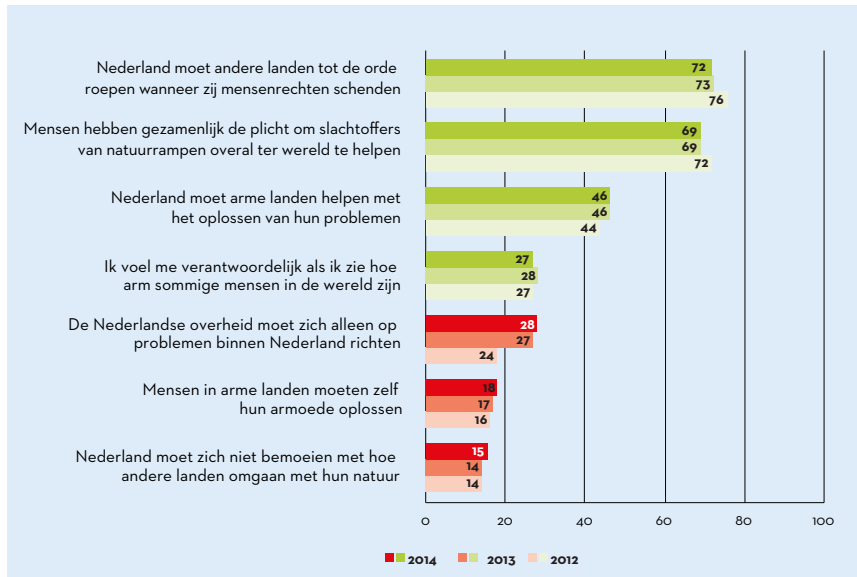
Iets minder dan de helft (47%) van de Nederlanders ziet een voordeel voor rijke landen wanneer zij meehelpen de armoede in arme landen op te lossen.

3.3. Gedeelde verantwoordelijkheid

Vanuit het idee van mondiaal burgerschap zijn we niet alleen gelijkwaardig aan elkaar en afhankelijk van elkaar, maar delen we ook met elkaar de verantwoordelijkheid voor problemen die de nationale grenzen overstijgen. Zijn we

volgens de Nederlanders inderdaad medeverantwoordelijk voor de oorzaak en de oplossing van problemen zoals klimaatverandering en natuurrampen?

Figuur 3.3. Gedeelde verantwoordelijkheid (%) (helemaal) mee eens, n=2312, gewogen resultaten)

Net als principes gelijkwaardigheid en wederzijdse afhankelijkheid, zijn ook de opvattingen over verantwoordelijkheid grotendeels ongewijzigd gebleven. Nederlanders zijn er in vergelijking met vorig jaar wel iets vaker mee eens dat Nederlandse overheid alleen op problemen binnen Nederland moet richten. Ruim een kwart (28%) van hen onderschrijft deze stelling. Ook is men het er iets vaker mee eens dat Nederland zich niet moet bemoeien met hoe andere landen omgaan met hun natuur: 15 procent vindt dat Nederland zich afzijdig moet houden.

Bijna driekwart van de Nederlanders (72%) vindt dat Nederland andere landen tot de orde moet roepen wanneer mensenrechten worden geschonden. Dit is een nagenoeg gelijke score in vergelijking met vorig jaar. De ophef rondom de Winterspelen in februari in Sotsji- waarbij de schending van homorechten in Rusland veel aandacht kreeg - hebben dus geen verschil gemaakt.

Sport zet mensenrechten op de kaart

Sport verbreedert, is de algemene gedachte. Recente keuzes voor locaties van Olympische Spelen en WK's voetbal leidden wereldwijd echter tot forse kritiek. Zo zouden de armen en de middenklasse in Brazilië niet kunnen profiteren van het WK voetbal van afgelopen zomer en de Olympische Spelen van 2016. En bij het bouwen van stadions voor het WK voetbal in Qatar van 2022 zijn alleen in 2013 al 185 gastarbeiders omgekomen. Ook rondom de Winterspelen in Sotsji in februari 2014 ontstond commotie. Deze locatie zou ongepast zijn voor een dergelijk evenement, omdat Rusland een land is waar de homorechten niet goed gewaarborgd zijn. Deze kwestie hield niet alleen mensenrechtenorganisaties bezig, ook de Nederlandse bevolking was betrokken bij deze discussie. NCDO-onderzoek liet zien dat de helft van de Nederlanders deze Olympische Spelen niet los zag van politieke aangelegenheden (Hogeling, Kamphof, Van Geffen, & Carabain, 2014). Nederlanders die bij Spelen in Sotsji aan politiek kwesties dachten, noemden vooral homorechten (42%). Verder gaf ruim driekwart van de Nederlanders (77%) aan dat het IOC bij de keuze voor het land waar de Olympische Spelen georganiseerd worden, rekening moet houden met de mensenrechten in dit land.

Dat mensen in andere landen arm zijn, ziet ruim een kwart (27%) als een probleem waar hij of zij persoonlijk verantwoordelijk voor is. De verantwoordelijkheid van Nederland als geheel voor het oplossen van armoede is groter: bijna de helft van de Nederlanders (46%) is het ermee eens dat Nederland arme landen moet helpen met het oplossen van hun problemen. Een vijfde (18%) is daarentegen van mening dat mensen in arme landen zelf hun problemen moeten oplossen. Hulp na een natuurramp is volgens de Nederlanders het meest vanzelfsprekend. Ruim twee derde (69%) vindt dat mensen de gezamenlijke verplichting hebben om slachtoffers van natuurrampen wereldwijd te helpen.

3.4. Conclusie

De drie principes die mondiaal burgerschap onderbouwen worden ook in 2014 breed gedragen. In tegenstelling tot vorig jaar, zien we nauwelijks veranderingen. De daling in de onderschrijving van het principe van gelijkwaardigheid die we vorig jaar waarnamen, is nog niet hersteld. De opvatting dat de eigen normen en waarden beter zijn dan die van andere cultuur, is zelf nog iets verder gestegen.

Het besef van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld is dit jaar niet verder vergroot. De positieve uitzondering hierin is het groeiende besef over de grensoverschrijdende problematiek rondom asielzoekers. Dit resultaat komt overeen met de meest recente Eurobarometer, waarin wordt gesteld dat het probleem rondom migratie en asiel in Europa volgens inwoners van Europese landen steeds urgenter wordt (Europese Commissie, 2014). Ook het SCP constateert dat zorg rondom asielzoekers in Nederland volgens de bevolking steeds groter wordt (Dekker & Den Ridder, 2014). Het besef dat men hier in Nederland goedkoop kleding kan kopen omdat er in het buitenland textielarbeiders voor lage lonen werken, is ook een jaar na de fabrieksramp in Bangladesh nog even aanwezig.

Ook dit jaar heeft dit besef er niet toe geleid dat men ook vindt dat de Nederlandse overheid zich vaker op mondiale problemen moet gaan richten. Integendeel, het aantal Nederlanders dat vindt dat Nederland zich op problemen binnen de landsgrenzen moet richten, is ook dit jaar weer iets toegenomen. De onderlinge samenhang tussen de drie principes is dus gecompliceerd. Een stijging in het besef van de een, leidt niet automatisch tot een stijging in het besef van een ander principe. Nederlanders lijken goed te beseffen dat een toenemende verwevenheid in de wereld niet alleen maar positieve dingen met zich mee brengt – zoals goedkope kleding en aardbeien het hele jaar door. Grote internationale conflicten vergroten ook hier het gevoel van onveiligheid. En een crisis in het buitenland leidt ook hier tot werkeloosheid.

Opvattingen over - met name - gelijkwaardigheid wereldwijd lijken erg afhankelijk van de binnenlandse economische omstandigheden. In onzekere tijden is men geneigd om zich meer op eigen land te richten. Er zijn verschillende signalen dat de economische crisis zijn hoogtepunt heeft gehad. De woningmarkt laat een voorzichtig herstel zien. Het is interessant om te zien of volgend jaar bij een daadwerkelijke verbetering van de economische situatie, men het principe van gelijkwaardigheid ook weer meer onderschrijft.

HOOFDSTUK 4

VERSCHILLEN IN GEDRAG EN HOUDING

Nederlanders verschillen van elkaar en deze verschillen kunnen van invloed zijn op hun gedrag. Bijvoorbeeld op de mate waarin zij spullen hergebruiken, vlees eten of als vrijwilliger actief zijn. In het onderzoek 'Nederlanders & De Wereld 2013' is dieper ingegaan op de invloed van inkomen op dit duurzame gedrag. Daaruit bleek dat mensen met een hoger inkomen zich vaker duurzaam gedragen, maar dat dit niet voor alle gedragingen geldt. Een hoger inkomen stelt je in staat om bijvoorbeeld duurdere fair trade producten te kopen, maar niet iedereen met een hoog inkomen doet dit. De zogenaamde levensgenieters, bijvoorbeeld, richten zich – ondanks hun bestedingsruimte - vooral op hun eigen plezier. Tegelijkertijd hebben mensen met een laag inkomen geen geld voor een vervuilende wasdroger of vliegvakanties waardoor zij vanuit besparingsmotieven zich milieuvriendelijker gedragen. De relatie tussen de hoogte van iemands inkomen en de mate van duurzaam gedrag is dan ook complex (Boonstoppel & van Elfrinkhof, 2013).

Inkomen is niet het enige achtergrondkenmerk dat van invloed is op duurzaam gedrag. Uit het onderzoek van vorig jaar, maar ook uit onderzoek van anderen (o.a. Einolff, 2011; Stern, Dietz & Kalof, 2013) blijkt dat mannen en vrouwen zich op verschillende manieren duurzaam gedragen. Uit het WRR/SCP rapport Gescheiden Werelden (Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014) kwam daarnaast naar voren dat opleidingsniveau van grote invloed is op hoe mensen tegen de samenleving aankijken. In dit hoofdstuk kijken we of dit effect ook te zien is bij de drie principes die in dit onderzoek centraal staan: de gelijkwaardigheid van mensen wereldwijd, gezamenlijke verantwoordelijkheid en wederzijdse afhankelijkheid van mensen. Denken lager en hoog opgeleiden hier anders over?⁸

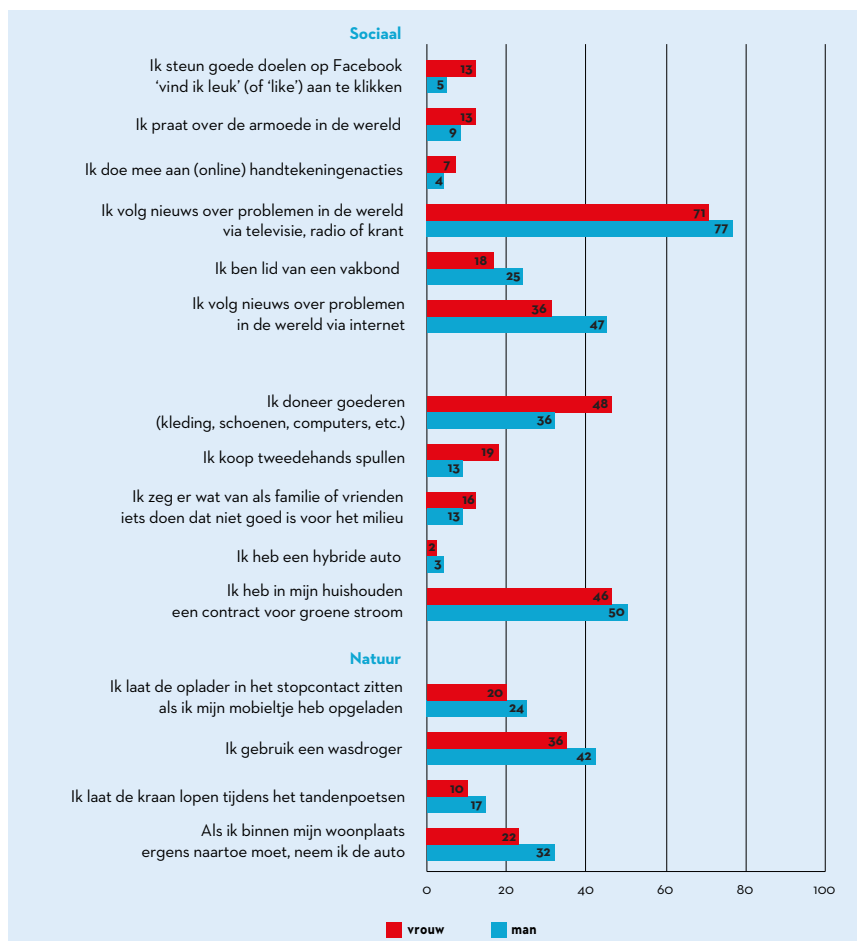
⁸ Voor een uitgebreide analyse naar verklaringen voor mondiaal burgerschap verwijzen we naar hoofdstuk 5 uit 'Nederlanders & de Wereld 2012' (Carabain, van Gent & Boonstoppel, 2012).

4.1. Sociaal en milieubewust gedrag van vrouwen en mannen

Bij mondiaal burgerschap gaat het om gedrag van mensen dat anderen of de natuur ten goede komt (Eagly, 2009). Het zorgzame gedrag dat dit veronderstelt wordt vaak aan vrouwen toegedicht. Zij kunnen zich beter inleven in de belevingswereld van anderen, zij zijn empathischer en zij zijn daardoor eerder geneigd anderen te helpen (Einolf, 2011). Vrouwen zijn er over het algemeen ook meer van overtuigd dan mannen dat de kwaliteit van het milieu gevolgen heeft voor hen zelf, voor hun sociale omgeving en de gezondheid van de natuur (Stern et al., 1993). In hun gedrag houden vrouwen dan ook meer rekening met de gevolgen van dat gedrag voor de natuur dan mannen. Op de items van de index die milieubewust gedrag meten, verwachten we dat vrouwen zich milieubewuster gedragen dan mannen. Als het gaat om gedrag dat andere mensen ten goede komt, ligt het beeld genuanceerder. Mannen en vrouwen doen dat op hun eigen manier. Waar vrouwen zich bijvoorbeeld inzetten als vrijwilliger, gaan mannen vaker het leger in om hun gemeenschap te beschermen (Eagly, 2009) of houden ze zich bezig met politiek (Coffé & Bolzendahl, 2010). Op sommige gedragingen zullen vrouwen dan ook positievere scores en op andere gedragingen zijn het juist de mannen die duurzamer zijn.

Sociaal duurzaam gedrag

De index mondiaal burgerschap is gebaseerd op 22 gedragingen. Op 15 daarvan zijn er relevante verschillen te zien tussen vrouwen en mannen (zie figuur 4.1). Op de andere zeven stellingen gedragen mannen en vrouwen zich even sociaal of milieubewust. Zes stellingen die relevante verschillen vertonen tussen vrouwen en mannen gaan over sociaal gedrag. Vrouwen steunen bijvoorbeeld vaker goede doelen op Facebook en praten vaker over armoede in de wereld. Ook doen vrouwen vaker mee met (online) handtekeningenacties dan mannen. Zoals verwacht zijn vrouwen niet op alle stellingen degenen die zich het meest gedragen als mondiaal burger. Het volgen van het nieuws over de problemen in de wereld via televisie, radio, krant of internet doen mannen juist vaker dan vrouwen. Dat mannen vaker de krant lezen dan vrouwen blijkt ook uit ander onderzoek (Lauf, 2001; Elvestadt & Blekesauna, 2008; Taipale, 2013).

Figuur 4.1. Relevante verschillen tussen vrouwen (rood) en mannen (blauw) in gedrag (% vaak/(bijna) altijd, n=2312, gewogen resultaten), uitgesplitst naar sociaal gedrag en milieubewust gedrag

Opvallend is dat we geen relevante verschillen vinden tussen mannen en vrouwen in stemgedrag en lidmaatschap van een politieke partij. Dit gaat in tegen de verwachting dat mannen deze ‘institutionele’ vormen van politieke participatie vaker doen dan vrouwen (o.a. Coffé & Bolzendahl, 2010). Nederlandse vrouwen en mannen doen dit volgens onze gegevens echter net zo vaak. Wel zijn mannen vaker lid van een vakbond. Dit is ook een vorm van institutionele politieke participatie.

Ecologisch duurzaam gedrag

Naast verschillen in sociaal duurzaam gedrag, is er ook verschil in ecologisch duurzaam gedrag. Hieruit blijkt dat vrouwen zich vaker milieubewust gedragen dan mannen. Zij laten minder vaak de mobiele telefoon in het stopcontact zitten als deze is opgeladen, gebruiken minder vaak een wasdroger, laten minder vaak de kraan lopen tijdens het tandenpoetsen en nemen minder vaak de auto binnen de eigen woonplaats. Ook zeggen vrouwen er vaker wat van als familie of vrienden iets doen dat niet goed is voor het milieu en doneren zij vaker goederen en kopen meer tweedehands spullen. In tegenstelling tot de verwachting, vertonen vrouwen echter niet op alle gedragingen meer milieubewust gedrag dan mannen. Mannen hebben vaker een hybride auto dan vrouwen. Ook hebben mannen vaker een contract voor groene stroom dan vrouwen.

Vrouwen en mannen gedragen zich even duurzaam of niet-duurzaam op de volgende type gedragingen

Sociaal

- Kopen van fairtrade producten
- Nieuws volgen via tv, radio of krant
- Mening geven over wereldproblemen op websites, twitter, blogs etc.
- Praten over milieuproblemen
- Stemmen als er verkiezingen zijn
- Actief lid van een politieke partij
- Vaste donateur van een of meerdere goede doelen
- Vrijwilligerswerk

Natuur

- Op vakantie het vliegtuig nemen
- Met de trein reizen
- Lege batterijen thuis bij de rest van het afval gooien
- Eten weggooien dat over is, ook als het nog goed is
- Vlees eten
- CO₂-uitstoot compenseren voor vliegreizen
- Groen sparen: geld wordt geïnvesteerd in zaken die goed zijn voor mens, natuur en klimaat

4.2. Gender, andere achtergrondkenmerken en mondiaal burgerschap

Vrouwen en mannen verschillen dus in hun sociaal en milieubewust gedrag. Waarom is dit zo? Dit hoeft niet alleen aan hun 'vrouw' of 'man'-zijn te liggen. Het kan ook zijn dat andere gerelateerde achtergrondvariabelen aan deze verschillen ten grondslag liggen. Mensen met een fulltime baan zijn bijvoorbeeld vaker politiek actief dan mensen die niet fulltime werken. Omdat vrouwen in Nederland vaker parttime werken dan mannen, kan dit verschil in arbeidssituatie zo het verschil tussen mannen en vrouwen wellicht geheel of gedeeltelijk verklaren (Coffé & Bolzendahl, 2010). In deze paragraaf kijken we dan ook of achtergrondkenmerken zoals inkomen en opleiding verschillen verklaren in de mate waarin mensen zich als mondiaal burger gedragen én of er dan nog steeds een verschil is tussen mannen en vrouwen. Voor deze analyse kijken we niet naar de losse stellingen, maar maken we gebruik van de index voor mondiaal burgerschap.

Ook als andere achtergrondkenmerken worden meegenomen, is het verschil tussen mannen en vrouwen nog altijd aanwezig. Vrouwen scoren ook dan hoger op de index voor mondiaal burgerschap. Einolff (2011) toont aan dat het effect van 'vrouw' afneemt als er rekening wordt gehouden met empathie. Dit betekent dat het gedrag van vrouwen voor een deel verklaard wordt door een groter vermogen tot empathie. Ook in dit onderzoek zijn hier aanwijzingen voor: vrouwen gedragen zich waarschijnlijk duurzamer dan mannen omdat ze empathischer zijn.

4.3. Opleidingsniveau en principes

Naast verschillen tussen man/vrouw, kijken we ook nader naar verschillen tussen hoger en lager opgeleiden. We kijken hierbij niet zo zeer naar verschillen in gedrag, maar naar verschillen in houding. Uit het onderzoek 'Nederlanders & De Wereld 2013' bleek dat hoger opgeleiden vaker met een open blik naar de wereld kijken dan lager opgeleiden. Zij onderschrijven vaker de afhankelijkheid van mensen van elkaar wereldwijd, de verantwoordelijkheid voor elkaar en voor de natuur en de gelijkwaardigheid van mensen (Boonstoppel & van Elfrinkhof, 2013). Ander onderzoek laat ook zien dat mensen met een lage opleiding anders aankijken tegen onderwerpen dan hoger opgeleiden. De verschillen in opvatting gaan vooral over culturele onderwerpen zoals integratie, immigratie en identiteit en minder om economische onderwerpen zoals de herverdeling van inkomen (Bovens, 2012; De Ridder, Glas & Dekker, 2014).

Opleidingsniveau en cultureel kapitaal

Over het algemeen zijn lager opgeleiden meer autoritair, populistisch en etnocentristisch ingesteld dan hoger opgeleiden (Elchardus & Spruit, 2012). Zij zijn meer geneigd een onderscheid te maken tussen zwakke en sterke mensen, te kijken naar een sterke leider en laag opgeleiden vinden respect en gehoorzaamheid belangrijke waarden. Laag opgeleiden hebben daarnaast minder op met de elite. Zij zijn van mening dat het volk het beter weet dan politici en experts (Elchardus & Spruit, 2012). Laag opgeleiden zien culturele diversiteit eerder als een bedreiging van hun eigen manier van leven dan hoog opgeleiden (De Koster & van der Waal, 2014) en zijn het er niet mee eens dat migranten bijdragen aan de welvaart en dat verschillen in cultuur een verrijking kan zijn voor de samenleving (Elchardus & Spruit, 2012).

Deze verschillen tussen hoog opgeleiden en laag opgeleiden zijn volgens De Koster en van der Waal (2014) te verklaren door verschillen in cultureel kapitaal. Op basis van eerder onderzoek definiëren zij cultureel kapitaal als 'de mate waarin men beschikt over het vermogen om culturele uitingen te herkennen en de betekenis daarvan te doorgronden' (De Koster & van der Waal, 2014, p.171). Door hun opleiding zien hoger opgeleiden cultuur als iets dat door de mens is gemaakt. Hierdoor heeft elke samenleving een eigen cultuur die aan verandering onderhevig is. Laag opgeleiden zien cultuur en culturele uitingen meer als onveranderlijk en als een natuurlijke orde van dingen. Door deze houding staan ze minder open voor culturele diversiteit. De culturele verschillen ervaren zij als 'grillig, onvoorspelbaar, wanordelijk en betekenisloos' (De Koster & van der Waal, 2014, p.173).

We verwachten dan ook dat opleidingsniveau van invloed is op de houding ten aanzien van de drie principes van mondiaal burgerschap. Door de meer etnocentristische houding van de laag opgeleiden zullen zij, zo is de verwachting, minder de principes gelijkwaardigheid van mensen, wederzijdse afhankelijkheid, en gezamenlijke verantwoordelijkheid onderschrijven. Om deze verwachting te toetsen onderscheiden we drie opleidingsniveaus; laag (basisschool, lbo, vmbo), midden (mbo, havo, vwo), en hoog (hbo, wo, postdoc), maar zijn we specifiek geïnteresseerd in de verschillen tussen de laag en hoog opgeleiden.

Culturele opvattingen over integratie, immigratie en identiteit waarop in eerder onderzoek verschillen tussen laag en hoog opgeleiden werden gevonden gaan over globalisering, maar vooral over hoe de gevolgen van globalisering in Nederland worden gevoeld. In de stellingen over gelijkwaardigheid van mensen

komt dit ook tot uitdrukking. Bijvoorbeeld over het hebben van burenen met een andere culturele achtergrond of kansen op werk in Nederland voor niet-Nederlanders (zie figuur 4.2). De verbondenheid met de wereld gaat echter verder. De gelijkwaardigheid van mensen gaat ook over religie en het belang van de vrijheid van meningsuiting in arme landen. De wederzijdse afhankelijkheid benadrukt de grensoverschrijdende gevolgen van het kappen van het regenwoud of het smelten van de ijskappen. Hoe mensen daar over denken of over de verantwoordelijkheid van Nederland voor het oplossen van mondiale vraagstukken, geeft een meer volledig beeld van de houding ten aanzien van globaliseringsvraagstukken.

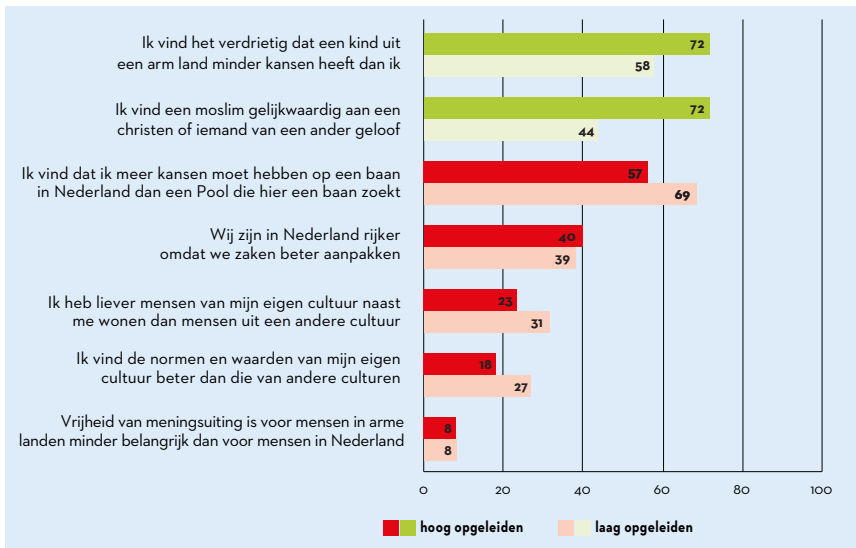
Laag en hoog opgeleiden over principes van mondiaal burgerschap

In figuren 4.2, 4.3 en 4.4 staan de stellingen waarmee de drie principes worden gemeten uitgesplitst naar opleidingsniveau. Het verschil tussen hoog opgeleiden en laag opgeleiden is in één opslag duidelijk. Met de stellingen die meer mondiale betrokkenheid veronderstellen (de groene balken) zijn de hoog opgeleiden het vaker (helemaal) eens dan de laag opgeleiden. De laag opgeleiden zijn het vaker (helemaal) eens met de stellingen die minder betrokkenheid veronderstellen (de rode balken). Alleen op de stelling *‘Wij zijn in Nederland rijker omdat we zaken beter aanpakken’* over de gelijkwaardigheid van mensen zijn er geen verschillen in de mate waarin de laag en hoog opgeleiden deze onderschrijven.⁹ Voor beide groepen is zo’n veertig procent het niet eens met deze stelling.

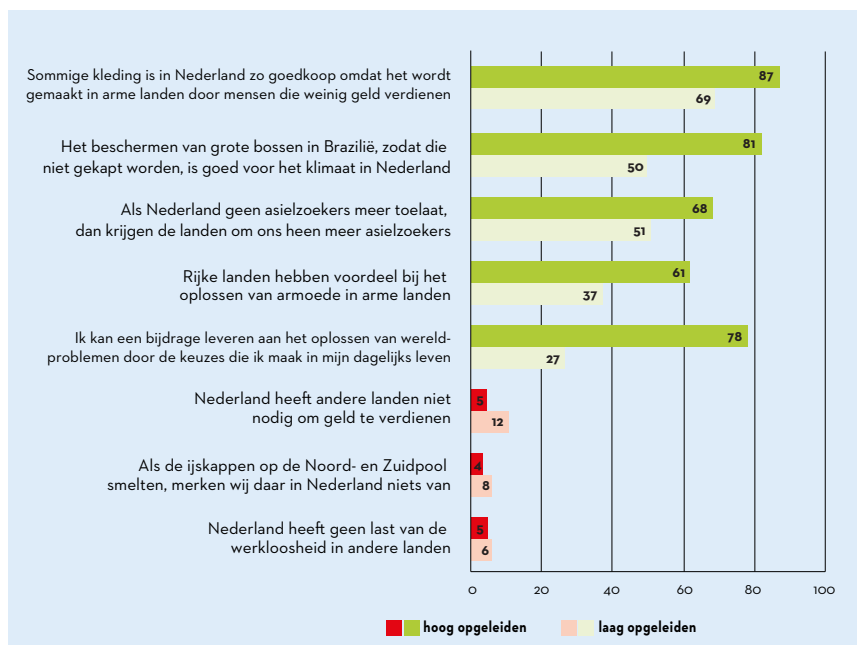
De gelijkwaardigheid van mensen gaat over gelijke kansen en gelijkwaardigheid van religie en cultuur. Laag opgeleiden zijn het vaker eens dan hoog opgeleiden met stellingen waarin Nederland en Nederlanders boven anderen worden gesteld of de eigen cultuur hoger wordt gewaardeerd dan de cultuur van anderen (figuur 4.2). Dit is de grotere mate van ethnocentrisme onder laag opgeleiden zoals dat uit eerder onderzoek naar voren kwam. Ook onder laag opgeleiden onderschrijft echter een meerderheid de gelijkwaardigheid van mensen op vijf van de zeven stellingen. Alleen niet op de stellingen *‘Ik vind een moslim gelijkwaardig aan een christen of iemand van een ander geloof’* en *‘Ik vind dat ik meer kansen moet hebben op een baan in Nederland dan een Pool die hier een baan zoekt’*.

⁹ Of hoger opgeleiden en lager opgeleiden van elkaar verschillen in hun houding ten aanzien van de drie principes is getoetst op basis van gemiddelden op de vijfpunts-Likertschaal. Hierdoor kan het komen dat de twee groepen significant van elkaar verschillen op bijvoorbeeld de stelling ‘Vrijheid van meningsuiting is voor mensen in arme landen minder belangrijk dan voor mensen in Nederland’ terwijl ze het even vaak (helemaal) eens zijn met de stelling. Ruim een kwart van de groep laag opgeleiden is neutraal over de stelling tegenover negen procent van de hoger opgeleiden.

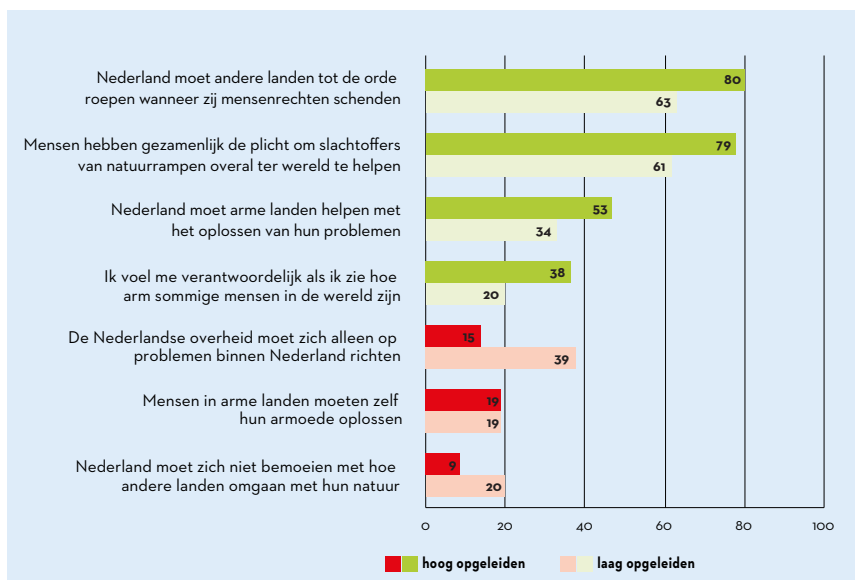
Het grootste verschil tussen hoog en laag opgeleiden is op een stelling voor het principe wederzijdse afhankelijkheid: bijna tachtig procent (78 procent) van de hoog opgeleiden is het eens met de stelling *'Ik kan een bijdrage leveren aan het oplossen van wereldproblemen door de keuzes die ik maak in mijn dagelijks leven'* tegenover 27 procent van de laag opgeleiden (zie figuur 4.3). Deze stelling vraagt naar een inschatting van de eigen mogelijkheden om een verschil te maken. Om een verschil te kunnen maken moet je er van overtuigd zijn dat verandering mogelijk is. Volgens De Koster en van der Waal (2014) zien hoog opgeleiden de samenleving en haar cultuur als iets dat kan veranderen, terwijl laag opgeleiden haar meer als onveranderlijk zien en afwijkingen zelf illegitiem vinden. Dat laag en hoog opgeleiden verandering van de samenleving anders inschatten, kan het verschil in de eigen mogelijkheden om bij te dragen aan het oplossen van wereldproblemen wellicht verklaren.

Figuur 4.2. De gelijkwaardigheid van mensen en opleidingsniveau (hoog versus laag opgeleiden, % (helemaal) mee eens, n=2312, gewogen resultaten)

Figuur 4.3. Wederzijdse afhankelijkheid en opleidingsniveau (hoog versus laag opgeleiden, % (helemaal) mee eens, n=2312, gewogen resultaten)

Figuur 4.4. Gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken en opleidingsniveau (hoog versus laag opgeleiden, % (helemaal) mee eens, n=2312, gewogen resultaten)

4.4. Opleidingsniveau, achtergrondkenmerken en principes

Net als bij de relatie tussen man/vrouw en duurzaam gedrag, kan het zijn dat andere factoren dan opleidingsniveau de verschillen in opvatting tussen laag en hoog opgeleiden verklaren. Daarom kijken we per principe of opleidingsniveau van belang blijft als er rekening gehouden wordt met andere achtergrondkenmerken en waarden. Hiervoor is per principe een schaal gecreëerd van de stellingen.¹⁰

Laag en hoog opgeleiden verschillen vooral in opvatting op culturele onderwerpen zoals integratie, immigratie en andere onderwerpen die aan identiteit raken. Volgens De Ridder, Glas en Dekker (2014) is er een verband tussen opvattingen over globaliseringsonderwerpen zoals integratie, immigratie en ook Europese integratie en sociaal en politiek vertrouwen. Mensen die weinig vertrouwen hebben in anderen of in de politiek zijn minder positief over integratie en immigratie.

¹⁰ De constructie van de schalen voor de drie principes is uitgewerkt in de online Methodologische verantwoording.

Zij vonden daarnaast dat mensen met een hoge opleiding vaker een hoger sociaal en politiek vertrouwen hebben en vaker open staan voor integratie en immigratie. Onder degenen met weinig sociaal en politiek vertrouwen en een gesloten houding vonden zij een oververtegenwoordiging van laag opgeleiden (De Ridder et al., 2014). Het kan dus zijn dat verschillen in sociaal en politiek vertrouwen een deel van de verschillen in opvattingen tussen laag en hoog-opgeleiden verklaren.

Altruïsme en empathie zijn twee andere waarden die van belang kunnen zijn. De mate waarin iemand zich inzet voor anderen of de samenleving, kwam vorig jaar als belangrijke waarde naar voren. Een hogere altruïstische waarde ging stevast samen met meer een sterkere onderschrijving van elk van de drie principes (Boonstoppel & van Elfrinkhof, 2013). Eerder in dit hoofdstuk kwam al naar voren dat de mate van empathie het verschil tussen mannen en vrouwen in duurzaam gedrag gedeeltelijk kan verklaren. We verwachten dat deze waarde niet alleen van invloed is op gedrag, maar ook op opvattingen.

Laag opgeleiden hebben inderdaad minder vertrouwen in hun medemens én minder vertrouwen in (politieke) instituties zoals het Nederlands parlement, de politie en politieke partijen dan hoog opgeleiden (zie tabel 4.1).¹¹ Opleidingsniveau blijft echter van belang voor de mate waarin Nederlanders de drie principes onderschrijven als er rekening gehouden wordt met andere achtergrondkenmerken en waarden. Laag opgeleiden zijn het ook dan minder vaak eens met de principes dan hoog opgeleiden.

	Laag opgeleiden	Hoog opgeleiden
Sociaal vertrouwen	5,3	5,9
Politiek institutioneel vertrouwen	4,1	5,3

Tabel 4.1. Sociaal en politiek vertrouwen en opleidingsniveau (gemiddelden, schalen van 0 (helemaal geen vertrouwen) tot 10 (volledig vertrouwen), gewogen resultaten)

¹¹ Politiek vertrouwen is anders gemeten dan in de studie van De Ridder et al. (2014). De schaal die hier is gebruikt is gebaseerd op het vertrouwen in het Nederlandse parlement, het rechtsstelsel, de politie, politici, politieke partijen, het Europees parlement en de Verenigde Naties.

4.5. Conclusie

Mensen verschillen van elkaar en dit heeft invloed op hun gedrag en opvattingen. Zo zagen we dat vrouwen vaker over armoede in de wereld praten, meedoen aan handtekeningenacties en op Facebook goede doelen steunen dan mannen. Mannen op hun beurt lezen vaker de krant en zijn vaker lid van een vakbond. De verwachting was dat vrouwen zich altijd milieubewuster gedragen dan mannen, omdat zij meer overtuigd zijn van de invloed van de kwaliteit van het milieu op henzelf en anderen. Deze verwachting kwam maar gedeeltelijk uit. Op zeven van de 15 onderzochte milieugedragingen, gedragen vrouwen zich inderdaad milieuvriendelijker dan mannen. Hier staan echter zes gedragingen tegenover waarop mannen zich even milieu(on)vriendelijk gedragen als vrouwen. Bovendien hebben mannen vaker een contract voor groene stroom en rijden zij vaker een hybride auto. Mannen zijn soms dus zelfs milieubewuster bezig dan vrouwen.

Laag en hoog opgeleiden denken anders over mondiale onderwerpen. Laag opgeleiden onderschrijven stellingen over de gelijkwaardigheid van mensen wereldwijd, wederzijdse afhankelijkheid en een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het oplossen van wereldwijde problemen minder vaak dan hoog opgeleiden. Dit bevestigt eerder onderzoek dat er een verschil is in hoe laag en hoog opgeleiden denken over culturele vraagstukken en globalisering. Eerder onderzoek beperkte zich echter tot opvattingen over integratie, immigratie en identiteit. Onderwerpen die het publieke en politieke debat in Nederland de afgelopen jaren bepaald hebben. We hebben aangetoond dat de verschillen in opvattingen tussen laag en hoogopgeleiden breder zijn. Ze hebben niet alleen betrekking op situaties die zich in Nederland afspelen, zoals met vluchtelingen en asielzoekers, maar ook op zaken die zich in de rest van de wereld afspelen, zoals mensenrechten en armoede in andere landen. Of dit aantoonde dat er daadwerkelijk een scheidslijn is in de Nederlandse samenleving op basis van opleidingsniveau hebben wij hier niet onderzocht. De hier gepresenteerde resultaten geven wel handvatten voor vervolg onderzoek hiernaar.

HOOFDSTUK 5

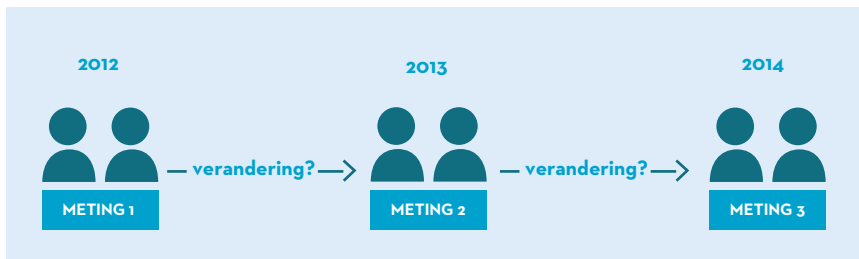
ONTWIKKELINGEN IN HOUDING EN GEDRAG

Deze editie van ‘Nederlanders & de Wereld’ is de derde editie op rij. Ieder jaar streven we ernaar om zoveel mogelijk dezelfde respondenten mee te laten doen aan het onderzoek. Omdat ook de vragenlijst grotendeels identiek is, verzamelen we op die manier dezelfde gegevens van dezelfde personen over meerdere jaren. Dit biedt ons unieke mogelijkheden om ontwikkelingen in houding, kennis en gedrag te onderzoeken binnen personen. Zoals we in de vorige editie al hebben laten zien, kan informatie op basis van alleen gemiddeldes (zoals gerapporteerd in hoofdstuk 2 en 3) namelijk belangrijke en interessante informatie verhullen. Stabiliteit op basis van gemiddelde scores betekent namelijk niet per definitie dat er helemaal geen ontwikkelingen zijn. Als er bijvoorbeeld een groep Nederlanders het afgelopen jaar gestopt is met het geven van geld aan goede doelen, terwijl tegelijkertijd een net zo grote groep daar juist mee is begonnen, dan is er *gemiddeld* genomen geen verandering te zien. Uit de analyse van vorig jaar bleek inderdaad dat er meer gedragsveranderingen plaats hadden gevonden dan een vergelijking op basis van gemiddeldes alleen deed vermoeden (Boonstoppel & Van Elfrinkhof, 2013).

In hoofdstuk 4 zagen we dat er verschillen zijn tussen verschillende groepen Nederlanders in gedrag en houding. Zo gedragen vrouwen zich over het algemeen milieubewuster dan mannen, en zijn hogeropgeleiden vaker overtuigd van wederzijdse afhankelijkheid. Panelonderzoek maakt het mogelijk om te onderzoeken of dit verschil in de loop van de jaren ook groter (of misschien juist kleiner) is geworden. In dit hoofdstuk onderzoeken we specifiek of er verschillen zijn in de ontwikkeling in gedrag tussen jonge Nederlanders en Nederlanders boven de 35 jaar en tussen ‘duurzamen’ en ‘niet-duurzamen’. Daarnaast kijken we naar het verschil in houding tussen laag en hoog opgeleiden. Zijn lager- en hogeropgeleiden de afgelopen twee jaar steeds verder uitelkaar komen te staan in hun opvattingen rondom globalisering?

5.1. Data & Methode

Sinds de start van deze studie in 2012, zijn er in totaal 1400 respondenten overgebleven die nu drie keer op rij aan dit onderzoek hebben meegedaan. Deze groep Nederlanders staat in dit hoofdstuk centraal. Uit analyse blijkt dat deze groep Nederlanders iets afwijkt van de samenleving als geheel: er zitten relatief veel ouderen in (35-plussers) en Nederlanders met een duurzaam profiel (prosociale en open houding en milieubewust). Dit is te verwachten, aangezien het committeren aan een onderzoek tegen een kleine vergoeding ook kan worden gezien als een vorm van prosociaal gedrag. Het is dus belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de resultaten in dit hoofdstuk gebaseerd zijn op de uitspraken van een groep Nederlanders die niet volkomen representatief is voor de Nederlandse samenleving. Een tweede opmerking is dat de drie metingen een beperkte tijdspanne van twee jaar beslaan (zie figuur 5.1). Het is belangrijk om dit gegeven in gedachte te houden: twee jaar blijft een relatief korte tijd om gedragsverandering in waar te nemen. Voor de analyse maken we gebruik van een zogenaamde multilevel analyse (HLM) (Hox, 2002)¹².

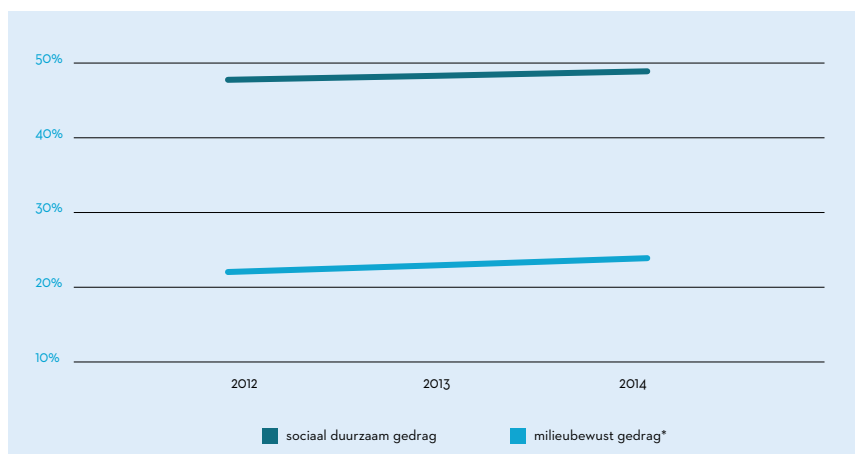
Figuur 5.1. Overzicht tijdsspanne panelstudie

5.2. Ontwikkeling score mondiaal burgerschap index

Eerst kijken we hoe mondiaal burgerschap zich binnen deze panelgroep heeft ontwikkeld de afgelopen twee jaar. Ook op basis van deze panelanalyse concluderen we dat er geen ontwikkeling is in de score op de index in Nederland sinds 2012: er is geen significant positief effect van tijd. Mondiaal burgerschap is onder deze Nederlanders stabiel gebleven.

¹² De metingen zijn gegroepeerd op twee niveaus: we kijken naar de drie metingen sinds 2012 (niveau 1) binnen een en dezelfde persoon (niveau 2). Dit type analyse houdt rekening met het feit dat de observaties van dezelfde personen zijn en daarmee dus niet onafhankelijk van elkaar. Als we deze afhankelijkheid negeren, zouden we de samenhang tussen de metingen onterecht overschatten. Bovendien kunnen we met deze techniek ook goed zien hoe ontwikkeling in tijd verschilt tussen personen (random effect). Ook kunnen we zien hoeveel van de gevonden verschillen verklaard kan worden door verschillen tussen personen en hoeveel door verandering binnen personen (intraclass variantie).

Wanneer we de index opsplitsen naar type gedrag, ontstaat er echter een ander beeld. We maken hierbij onderscheid tussen sociaal duurzaam gedrag (vrijwilligerswerk, het geven van geld aan goede doelen en politieke participatie exclusief stemgedrag) en ecologisch duurzaam gedrag (recyclen, energieverbruik etc.).¹³ Hieruit blijkt dat er voor de panelgroep wel degelijk sprake is van een positieve ontwikkeling: hoewel het sociaal duurzame gedrag stabiel is gebleven, is het milieubewuste gedrag is onder deze groep sinds 2012 toegenomen.

Figuur 5.2. Ontwikkeling index mondiaal burgerschap 2012 - 2014 (n=1400, ongewogen resultaten, * significante ontwikkeling, $p < 0.5$)

De resultaten laten verder zien dat het grootste aandeel van de gevonden verschillen in gedrag kan worden verklaard door verschillen *tussen* personen. Zo'n driekwart (72%) van de variantie wordt hierdoor verklaard. Het overige deel van de gevonden verschillen (28%) is te verklaren door verandering over tijd *binnen* personen.¹⁴ We kunnen verder zien dat de ontwikkeling in tijd verschilt tussen personen. Er is sprake van een *random* tijdseffect: niet iedereen maakt dezelfde ontwikkeling door. In het vervolg van dit hoofdstuk richten we ons op mogelijke verschillen in ontwikkeling in houding en gedrag tussen

¹³ Voor beide clusters van gedragingen is een aparte index berekend op basis van de gemiddelde score op alle items die betrekking hebben tot het type gedrag (ecologisch of sociaal). Stemgedrag is buiten beschouwing gelaten vanwege de afwijkende score in 2014, zie hoofdstuk 1.

¹⁴ Voor de overzichtelijkheid en leesbaarheid zijn er geen tabellen gepubliceerd in dit hoofdstuk. Gegevens zijn op te vragen bij de onderzoekers.

verschillende groepen. We concentreren ons wat betreft gedrag op twee vergelijkingen: jongeren versus ouderen, en duurzamen versus niet-duurzamen.

5.3. Jong versus oud

We kijken in deze paragraaf specifiek naar de ontwikkeling van de groep jonge Nederlanders onder de 35 jaar. Wanneer we naar een punt in de tijd kijken, scoort deze groep gemiddeld genomen slechter op de index dan Nederlanders ouder dan 35 jaar. Zij gedragen zich dus in het algemeen minder duurzaam (zowel ecologisch als sociaal) dan oudere Nederlanders. Ouderen zijn bijvoorbeeld politiek actiever, uiten vaker hun mening over mondiale vraagstukken, doneren vaker aan goede doelen en doen meer vrijwilligerswerk dan jongeren.

Generatieconflict?

Dit verschil tussen jong en oud is voor een deel goed te verklaren. Jongeren zullen bijvoorbeeld in hun leven nog minder spullen hebben verzameld om die vervolgens zelf te kunnen doneren. Ook is hun bestedingsruimte waarschijnlijk beperkter, aangezien zij aan het begin van hun loopbaan staan. Hierdoor zullen zij wellicht minder vaak relatief dure fairtrade producten aanschaffen. Vanuit deze redenatie volgt dat jongere Nederlanders vanzelf duurzamer worden naarmate zij ouder worden. Een meer pessimistische gedachte is echter dat er sprake is van een generatieconflict. Volgens de populaire opvatting is het maar slecht gesteld met de maatschappelijke betrokkenheid van de huidige generatie jongeren. Ze laten zich leiden door egocentrisme, hedonisme en materialisme: jezelf goed voelen is belangrijker dan goed doen. Een opvatting die wordt gedeeld door onderzoeksbureau Motivaction (Spangenberg & Lampert, 2009). Vanuit deze gedachte is de kloof die we nu meten tussen jong en oud een vaststaand verschil dat niet zal worden opgelost in de loop van de tijd.

Nieuwe levensstijl?

Een meer positieve benadering is dat de huidige veronderstelde trends op duurzaamheidsgebied juist met name de jongere generatie aanspreken. Eerder NCDO onderzoek naar de opkomst van het lenen en ruilen van goederen en via (online) platforms – de zogenaamde ruileconomie – doet zoiets vermoeden (Carabain, Heilbron, & Van Geffen, 2013). Deze studie liet zien dat het met name de jongeren zijn die de nieuwe mogelijkheden zien van deelwebsites of app's voor het delen of ruilen van spullen of diensten. Bijvoorbeeld kamer-verhuur via *airbnb*, het uitlenen van gereedschap via *peerby* en het delen van eten via *thuisafgehaald*.

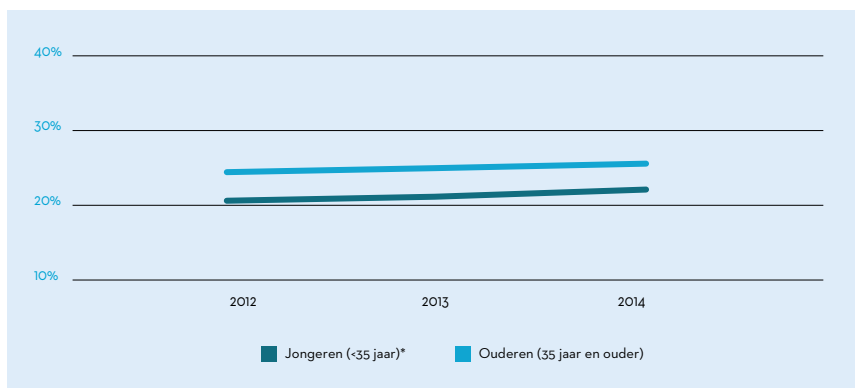
Volgens communicatiebureau YoungWorks zijn zelfbewustzijn, eigen-zinnigheid en authenticiteit de nieuwe statussymbolen onder jongeren (YoungWorks, 2013). Ze vervangen oude symbolen als geld en macht. Eerlijke kleding is een voorbeeld van een nieuw statussymbool voor jongeren om zich te kunnen onderscheiden van de massa. Is duurzaamheid tegenwoordig inderdaad een levensstijl die juist de jongere generatie (steeds meer) aanspreekt?

Dit kan misschien ook een verklaring geven waarom allerlei op het oog positieve ontwikkelingen niet terug te vinden zijn in de resultaten. Duurzaam gedrag, zowel sociaal als ecologisch, blijft grotendeels stabiel, concludeerden we voorzichtig in hoofdstuk 2. Er wordt nog altijd net zoveel vlees gegeten, en men pakt nog altijd net zo vaak de auto voor korte afstanden. Ook pakt men nog net zo graag het vliegtuig wanneer men op vakantie gaat. Is het misschien zo dat duurzame trends als vegetarisch en biologisch koken, misschien slechts hip en trendy is voor een beperkte groep, namelijk de jongeren?

Jongeren duurzamer geworden

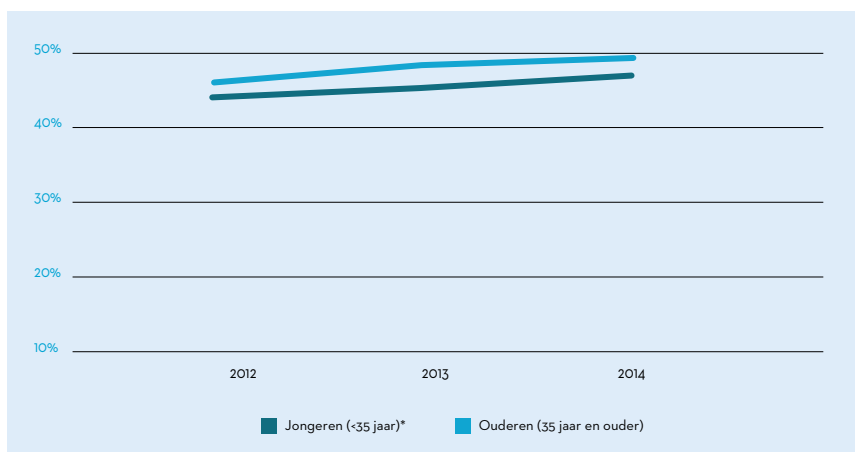
Met behulp van panelanalyse vergelijken we de ontwikkeling sinds 2012 van Nederlanders onder de 35 jaar met die van Nederlanders ouder dan 35. We maken bij onze analyses onderscheid tussen ecologisch en sociaal duurzaam gedrag. Hoe is het gesteld met de veronderstelde onoverkoombare zelfingenomenheid van deze ‘grenzeloze generatie’?

Uit de analyse blijkt inderdaad dat de ontwikkeling niet gelijk loopt voor beide groepen: in vergelijking met de 35-plussers hebben de jongere Nederlanders een significant positievere groei doorgemaakt sinds 2012. Waar de Nederlanders ouder dan 35 jaar geen noemenswaardige gedragsverandering laten zien, scoren de jongeren nu beter op zowel milieubewust en sociaal duurzaam gedrag ten opzichte van 2012.

Figuur 5.3. Ontwikkeling sociaal duurzaam gedrag 2012 - 2014 (n=1400, ongewogen resultaten, *significante ontwikkeling, $p < 0.5$)

Er is sprake van nivellering: nog altijd gedragen de ouderen zich in 2014 duurzamer dan de jongeren, maar dit verschil is in de afgelopen twee jaar kleiner geworden (zie figuur 5.3). Ze zijn qua duurzaam gedrag dus dichterbij elkaar toegegroeid. Of dit een puur biologisch effect is (met dank aan simpelweg ouder worden) is niet duidelijk. Het kan ook zijn dat jongeren inderdaad een meer duurzame levensstijl oppikken (hoewel uit nadere analyse blijkt dat zij in ieder geval niet minder vaak vlees zijn gaan eten).

Figuur 5.4. Ontwikkeling sociaal duurzaam gedrag 2012 - 2014 (n=1400, ongewogen resultaten, *significante ontwikkeling, $p < 0.5$)

Een onoverkomelijk generatieconflict lijkt - op basis van deze beperkte gegevens over twee jaar - echter niet aan de orde. We hebben echter meerdere jaren van data verzameling nodig om te achterhalen of dit of een natuurlijk leeftijdseffect is (worden we duurzamer naarmate we ouder worden?) of een (tijdelijk) trend effect.

5.4. Duurzamen versus niet-duurzamen

Zoals gezien, is mondiaal burgerschap in Nederland ten opzichte van vorig jaar niet veranderd. En zoals we ook al reeds hebben uitgelegd, hoeft dit niet te betekenen dat er helemaal geen verandering is in de samenleving. Zo kan het zijn dat er een groep 'trouwe duurzamen' is (de zogenaamde 'civic core'), die een steeds groter aandeel van het duurzame gedrag in Nederland op zich neemt. Dit is de zogenaamde concentratiehypothese. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat vrijwilligerswerk in Nederland steeds meer geconcentreerd is binnen een groep religieuze Nederlanders (Bekkers, 2013). Deze groep leverde sowieso al een onevenredig deel van al het vrijwilligerswerk in Nederland, maar die verhouding is dus alleen maar schever geworden. Is dit ook het geval met mondiaal burgerschap?

Onevenredig grote bijdrage

Om te bepalen wie er tot de civic core van mondiaal burgerschap behoort, nemen we de zogenaamde Winsegmenten als uitgangspunt (TNS NIPO 2013, MNP 2006). Met de Winsegmenten worden Nederlanders niet naar de traditionele, 'harde' achtergrondkenmerken ingedeeld, zoals opleidingsniveau en inkomen, maar op basis van hun normen en waarden. Hieruit ontstaan in totaal acht segmenten (of profielen). Uit de vorige editie van 'Nederlanders & de Wereld 2013' bleek dat twee segmenten zich positief onderscheidten ten opzichte van de andere profielen: de zogenaamde Geëngageerden en de Ruimdenkers gedroegen zich in 2013 duidelijk duurzamer dan Nederlanders met een ander waardenpatroon (Boonstoppel & Van Elfrinkhof, 2013). De zogenaamde Genieters en de Luxezoekers zijn de twee profielen met het minst duurzame gedrag.

Wanneer de duurzame Geëngageerden en Ruimdenkers hun gedrag verder verbeteren, terwijl de niet-duurzame Genieters en Luxezoekers achterblijven, is er sprake van een toenemende concentratie van mondiaal burgerschap. Dit is ook het geval als de niet-duurzamen het nog verder laten afweten, terwijl de duurzamen hun gedrag stabiliseren. Milieubewust gedrag in Nederland wordt dan in toenemende mate gedragen door een kleine groep duurzamen die onevenredig veel bijdraagt.

Geen toenemende concentratie

Panelanalyse laat zien dat het duurzame gedrag in Nederland gelijk verdeeld blijft tussen de duurzamen en niet-duurzamen. De Genieters en de Luxezoekers zijn zich sinds 2012 niet milieuo nbewuster gaan gedragen, en de Geëngageerden en de Ruimdenkers niet nog meer bewuster dan ze al waren. Al deze profielen zijn in de afgelopen twee jaar stabiel gebleven. De concentratiehypothese gaat hier dus vooralsnog niet op: mondiaal burgerschap in Nederland is scheef verdeeld tussen verschillende groepen Nederlanders, maar die verhouding is in afgelopen twee jaar in ieder geval niet schever geworden. Mondiaal burgerschap is niet in toenemende mate geconcentreerd binnen en de Geëngageerden en de Ruimdenkers.

5.5. Hoog versus laagopgeleiden

Niet alleen kunnen mensen hun gedrag veranderen, ook hun houding kan natuurlijk wijzigen. Zoals we in hoofdstuk 4 beschreven, denken laag en hoogopgeleiden verschillend over de wereld. Hoger opgeleiden onderschrijven vaker de globale verwevenheid en zijn meer overtuigd van de gelijkwaardigheid van mensen wereldwijd. Ook zijn zij het er vaker mee eens dat we een gedeelde verantwoordelijkheid hebben voor het oplossen van wereldwijde vraagstukken als armoede en watertekort.

Toenemende kloof?

Aangezien deze vraagstukken door allerlei ontwikkelingen steeds concreter worden en ook het leven in Nederland in toenemende mate beïnvloeden (zoals in de inleiding beschreven), wekt dit de suggestie dat deze groepen ook in toenemende mate tegenover elkaar komen te staan. Wanneer hoger opgeleiden zich open blijven stellen voor invloeden van buiten af, terwijl lager opgeleiden zich ‘terug trekken achter de dijken’, leven zij dan inderdaad in toenemende mate in gescheiden werelden, zoals de titel van het eind 2014 gepubliceerde WRR /SCP rapport suggereert (Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014)?

Opvattingen grotendeels gelijk gebleven

Hoe hebben de opvattingen over gelijkwaardigheid, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid zich in de afgelopen twee jaar ontwikkeld? De resultaten laten zien dat hoger en lager opgeleiden inderdaad een andere kijk op de wereld hebben, maar dat dit verschil de afgelopen twee jaar over het algemeen niet is toegenomen. Zowel lager als hogeropgeleiden hebben geen noemenswaardige ontwikkeling doorgemaakt: zij denken in 2014 nog net zo over de wereld als in 2012. Hierbij moeten we nogmaals benadrukken dat de

dataverzameling is afgenomen voor de ontwikkelingen in de zomer van 2014. Het is goed mogelijk dat deze spanningen lager en hogeropgeleiden verder uit elkaar heeft gedreven.

Hogeropgeleiden meer overtuigd van eigen bijdrage

Er is echter één uitzondering: hoger opgeleiden zijn er in vergelijking met 2012 meer van overtuigd geraakt dat zij met de keuzes die zij dagelijks maken zelf een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van wereldproblemen. Lager opgeleiden laten deze positieve ontwikkeling niet zien: zij schatten hun mogelijkheden om een zelf een verschil te kunnen maken niet hoger (of lager) in in vergelijking met 2012. Dit betekent dat deze groepen verder uit elkaar zijn gegroeid wat betreft het vertrouwen in het eigen vermogen om bij te dragen aan een betere wereld. Lager opgeleiden waren al veel minder overtuigd van de invloed van hun eigen gedrag, en dit verschil is in vergelijking met hoogopgeleiden dus nog iets groter geworden.

Dit is met het oog op bijvoorbeeld het tegengaan van milieuvervuiling geen goede ontwikkeling. Het verminderen van afval vraagt om een gedragsaanpassing van iedereen, en niet slechts van een selectieve groep hoogopgeleiden. Zoals in hoofdstuk 4 besproken, ontbreekt bij laagopgeleiden in beginsel vaak de overtuiging dat er überhaupt verandering mogelijk is. Om deze negatieve trend te doorbreken, moeten laag opgeleiden dus in de eerste plaats er meer van overtuigd raken dat samenlevingen kunnen en moeten veranderen. De tweede stap zou dan zijn dat zij ook meer overtuigd raken van het feit dat zij zelf daar ook invloed op kunnen uitoefenen met de keuzes die zij dagelijks maken.

PVV: eigen normen en waarden?

Een van de weinige stellingen waarop wel een duidelijke ontwikkeling te zien was in hoofdstuk 3, is de overtuiging van de superioriteit van de eigen normen en waarden. Men is er sinds 2012 meer van overtuigd geraakt dat de normen van de eigen cultuur beter zijn dan die van een andere cultuur. Is dit een opvatting die de meeste Nederlanders delen, of is het een specifieke groep die hier debat aan is? Het ligt voor de hand om de opvattingen hierover van Nederlanders die op de PVV van Geert Wilders hebben gestemd bij de verkiezingen in 2012 nader te bekijken. Het is deze partij die de meest uitgesproken opvattingen heeft over globaliseringsvraagstukken als immigratie en integratie (Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014). Invloeden van andere culturen en religies moeten volgens de PVV zoveel mogelijk worden buitengesloten. Inderdaad laat de data zien dat Nederlanders die bij de verkiezingen in 2012 op de PVV hebben gestemd, de afgelopen twee jaar alleen maar nog meer overtuigd zijn geraakt van de superioriteit van de eigen cultuur. Deze negatieve opvatting stijgt harder dan de rest van Nederlanders. Wanneer we controleren voor deze politieke voorkeur, blijft een negatief tijdseffect echter overeind. De negatieve ontwikkeling is dus niet geheel te wijten aan deze groep PVV-stemmers: ook Nederlanders met een andere politieke voorkeur zijn er meer van overtuigd geraakt dat de normen van de eigen cultuur beter zijn dan die van een andere cultuur.

5.6. Conclusie

Op basis van de gegevens van 1400 Nederlanders die nu drie keer op rij aan dit onderzoek hebben meegedaan, onderzochten we in dit hoofdstuk of er verschillen zijn in de ontwikkeling in gedrag en houding tussen Nederlanders. We keken hierbij specifiek naar verschillen tussen jonge Nederlanders en Nederlanders boven de 35 jaar en tussen 'duurzamen' en 'niet-duurzamen'.

Multilevel analyse laat zien dat er tussen Nederlanders onder de 35 jaar en 35-plussers sprake is van nivellering: nog altijd gedragen de ouderen zich in 2014 duurzamer dan de jongeren, maar dit verschil is in de afgelopen twee jaar kleiner geworden. Ze zijn wat betreft duurzaam gedrag dus dichterbij elkaar toegegroeid. In vergelijking met de 35-plussers hebben de jongere Nederlanders een significant positievere groei doorgemaakt sinds 2012. Waar de Nederlanders ouder dan 35 jaar geen noemenswaardige gedragsverandering laten zien, scoren de jongeren nu beter op zowel milieubewust en sociaal

duurzaam gedrag ten opzichte van 2012. Een onoverkomelijk generatieconflict lijkt - op basis van deze beperkte gegevens over twee jaar - dus niet aan de orde.

Ook blijkt dat er vooralsnog geen sprake is van een toenemende concentratie van mondiaal burgerschap: mondiaal burgerschap in Nederland is scheef verdeeld tussen verschillende groepen Nederlanders, maar die verhouding is in afgelopen twee jaar in ieder geval niet schever geworden. Panelanalyse laat zien dat het duurzame gedrag in Nederland gelijk verdeeld blijft tussen de duurzamen en niet-duurzamen. De Genieters en de Luxezoekers zijn zich sinds 2012 niet milieubewuster gaan gedragen, en de Geëngageerden en de Ruimdenkers niet nog meer bewuster dan ze al waren.

Daarnaast namen we het verschil in houding tussen laag en hoog opgeleiden wat betreft globaliseringsvraagstukken onder de loep. Aangezien deze vraagstukken door de toenemende wereldwijde spanningen en conflicten steeds concreter worden, is er de vrees dat deze groepen ook in toenemende mate tegenover elkaar komen te staan. Analyse laat echter zien dat hoger en lager opgeleiden inderdaad anders denken over de wereld, maar dat dit verschil in houding niet is toegenomen. Zowel lager als hogeropgeleiden denken in 2014 nog net zo over de wereld als in 2012. Er is echter één uitzondering: hoger opgeleiden zijn sinds 2012 meer van overtuigd geraakt van hun eigen bijdrage aan het oplossen van wereldproblemen. Lager opgeleiden waren al veel minder overtuigd van de invloed van hun eigen gedrag, en dit verschil is in vergelijking met hogeropgeleiden dus nog iets groter geworden.

HOOFDSTUK 6

NEDERLANDERS EN ONTWIKKELINGS- SAMENWERKING

Ook dit jaar brengen we de maatschappelijke steun voor ontwikkelings-samenwerking in Nederland in kaart. Ontwikkelingssamenwerking heeft de afgelopen jaren roerige tijden doorgemaakt. Het kreeg flinke bezuinigingen te verwerken. Ook verschoof de focus van het beleid onder leiding van minister Ploumen. Naast hulp heeft nu ook handel een centrale plaats binnen ontwikkelingssamenwerking ((Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2013).

Niet alleen waren er beleidsmatig grote veranderingen (zowel inhoudelijk als financieel), ook de maatschappelijk steun voor ontwikkelingssamenwerking heeft lange tijd onder druk gestaan. De bezuinigingen op dit terrein werden over het algemeen breed gedragen door de Nederlanders (Carabain, Hoeks, Boonstoppel, & Hogeling, 2013). De verklaring hiervoor lag bij de economische crisis. Eerst de problemen in eigen land oplossen en dan pas kijken naar problemen buiten de grens, was de overheersende gedachte.

Hoe is het nu in 2014 - na alle bezuinigingen, de invoering van het nieuwe beleid en de eerste voorzichtige tekenen van herstel van de economie - gesteld met het draagvlak voor ontwikkelingshulp? Vorig jaar was er een kleine indicatie dat steun voor het overheidsbudget bestemd voor ontwikkelingssamenwerking weer aan het opkrabbelen was. Hebben we het dieptepunt inderdaad gehad, zoals de cijfers van vorig jaar deden vermoeden?

¹⁵ We benadrukkend dat dit hoofdstuk een beperkte invulling geeft aan het begrip 'draagvlak'. Voor een meer uitgebreide benadering verwijzen we naar NCDO rapport 'Nederlanders & Draagvlak voor ontwikkelings-samenwerking uit 2013 (Carabain, Hoeks, et al., 2013)

6.1. Het belang van ontwikkelingssamenwerking

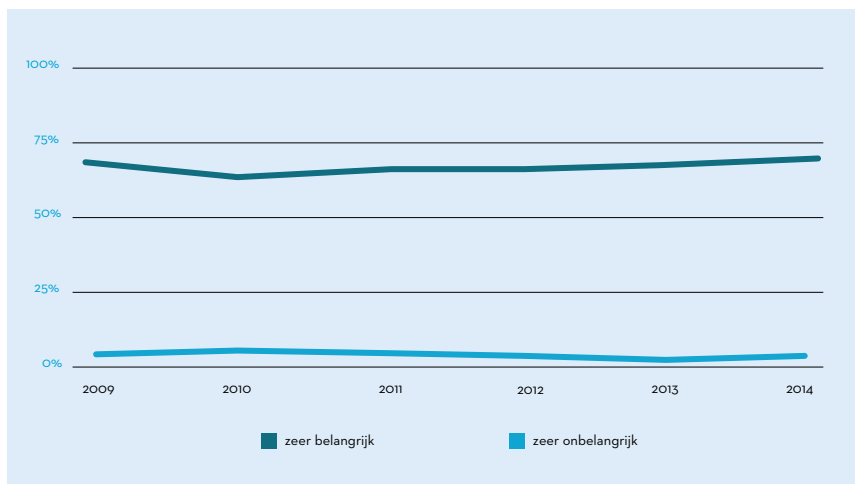
Nog altijd vindt ook in 2014 een ruime meerderheid van de Nederlanders (66 procent) het belangrijk om mensen in arme landen te helpen zich te ontwikkelen (zie tabel 6.1). Deze steun is nagenoeg gelijk aan die in voorgaande jaren. In 2010 leek er sprake van een afname van het belang dat Nederlanders hieraan hechten, maar deze trend heeft zich niet doorgezet. In 2011 was er alweer sprake van een stijging en in de afgelopen twee jaar is het aantal voorstanders nog licht verder gestegen. Het belang dat men hecht aan het helpen van mensen in arme landen is daarmee sinds 2009 min of meer stabiel gebleven (zie figuur 6.1).

	2009 (n=2079)	2010 (n=1500)	2011 (n=1544)	2012 (n=2250)	2013 (n=2009)	2014 (n=2312)
(zeer) onbelangrijk	7%	9%	8%	7%	6%	7%
neutraal	23%	27%	25%	26%	27%	24%
(zeer) belangrijk	68%	62%	64%	64%	65%	66%
weet niet/geen mening	3%	2%	3%	3%	3%	4%

Tabel 6.1. Hoe belangrijk is het om mensen in arme landen zich te helpen ontwikkelen? (2009 - 2014)

Opleidingsniveau is sterk gerelateerd aan het wel of niet ondersteunen van hulp aan mensen in arme landen: een hoger opleidingsniveau staat gelijk aan een grotere steun. Ook mensen met een groter sociaal en institutioneel vertrouwen zijn vaker voorstander van ontwikkelingssamenwerking. Nederlanders die zichzelf als ‘links’ of als ‘progressief’ beschouwen vinden het ook relatief belangrijk om mensen in arme landen te helpen, net zoals Nederlanders die regelmatig naar de kerk gaan.

Nederlanders met een inkomen beneden modaal en Nederlanders die financiële onzeker zijn vinden het helpen van mensen in arme landen minder belangrijk dan Nederlanders die het financieel gezien beter voor mekaar hebben. Nederlanders onder de 35 jaar zijn minder vaak voorstander dan Nederlanders ouder dan 35 jaar.

Figuur 6.1. Hoe belangrijk is het om mensen in arme landen zich te helpen ontwikkelen? (2009 - 2014)

Qua politieke voorkeur zijn het vooral stemmers op D66, GroenLinks en de ChristenUnie die het belang van het helpen van arme landen wereldwijd onderschrijven.

Hoe wordt het geld aan humanitaire hulp besteed?

De Nederlandse humanitaire hulp wordt gefinancierd uit het noodhulp-budget. Dit noodhulp-potje telt in 2014 217,8 miljoen euro (0,1 procent van de totale rijksbegroting). Waar ging het geld precies naar toe?

Internationale hulp

Het grootste deel van het noodhulpbudget (73 %) gaat naar internationale organisaties, zoals het Noodfonds van de Verenigde Naties (VN). Deze organisaties mogen zelf bepalen naar welk rampgebied het geld gaat zodat ze snel en flexibel kunnen handelen. Bovendien zorgt de VN dat er ook Nederlands geld gaat naar 'stille' rampen. Dat zijn de crises die in de media en politiek op de achtergrond verdwijnen, maar waar de humanitaire nood nog altijd hoog is.

Chronische crises

Daarnaast zet Nederland aan het begin van het jaar geld opzij voor crises die al enkele jaren voortduren en waar de humanitaire noden hoog zijn. Dit jaar reserveerde het kabinet 15 miljoen euro (17%) voor vijf chronische crises: Zuid-Soedan, Soedan, DRC, Jemen en Somalië.

Acute rampen

Nederland trekt ook de portemonnee voor 'acute crisis', zoals Ploumen in de turbulente zomer van 2014 meerdere malen deed. Het potje hiervoor is goed voor één vijfde van het totale noodhulpbudget en is vrij te besteden. Het leeuwendeel van dit potje, 21 miljoen euro, ging naar de crisis in Syrië (dat vanaf 2015 onder het potje 'chronische crisis' valt). Wegens de crisis-volle zomer van 2014 heeft Ploumen's acute noodhulp-potje het zwaar te voorduren. Zo gaf ze het Rode Kruis onder meer drie ton voor de bestrijding van het ebola-virus in West-Afrika.

Rampenpreventie

Tot slot is er iets meer dan één procent van het totale noodhulpbudget (2,5 miljoen euro) gereserveerd voor een expertteam dat wordt ingeschakeld om buitenlandse overheden goed voor te bereiden op crises en de risico's in crisisgevoelige gebieden te verminderen.

bron: Eva Huson (www.oneworld.nl/crisisdata-hier-ging-onze-noodhulp-heen)

6.2. Nederlanders en het budget voor ontwikkelingssamenwerking

Ondanks de onverminderde de steun voor het helpen van arme mensen wereldwijd, heeft het draagvlak voor overheidsuitgaven bestemd voor ontwikkelingssamenwerking de laatste jaren flink onder druk gestaan. Sinds 2006 meet NCDO jaarlijks of Nederlanders van mening zijn dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking vergroot moet worden, gelijk moet blijven of verminderd moet worden. Het aantal Nederlanders dat voor verruiming van het budget was, nam in de afgelopen jaren gestaag af, terwijl aantal voorstanders van een vermindering toe nam.

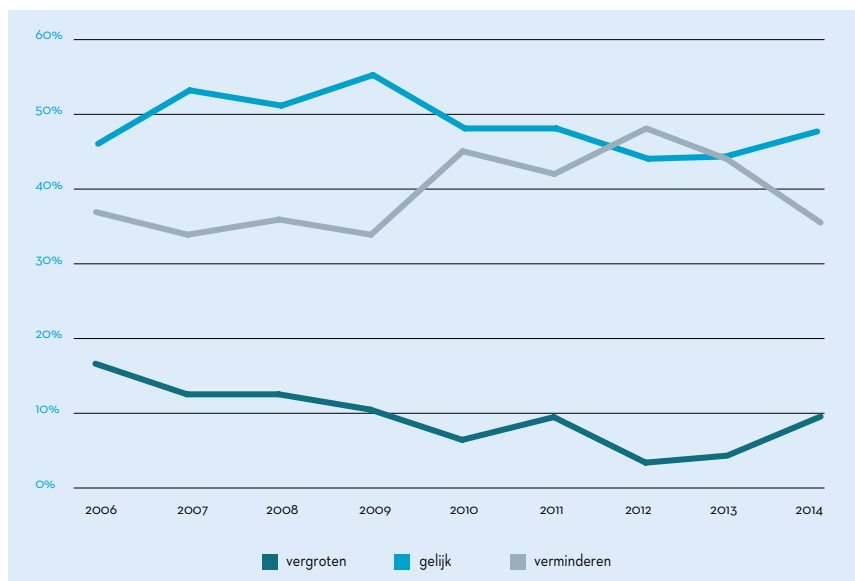
In 2013 waren er kleine aanwijzingen dat de steun voor het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking iets aan het oprabbelen was. Er waren weer meer Nederlanders die vonden dat het budget gelijk moest blijven dan Nederlanders die vonden dat dit budget moest worden verlaagd. Ook het aantal Nederlanders dat van mening was dat het budget vergroot moest worden was niet verder afgenomen (zie tabel 6.2). Nu, een jaar later, lijkt deze positieve trend inderdaad door te zetten. Het aantal Nederlanders dat vindt dat het budget verminderd moet worden is met 6 procent gedaald: van 43 procent in 2013 naar 37 procent in 2014. Tegelijkertijd is het aantal Nederlanders dat vindt dat budget vergroot moet worden bijna verdubbeld, van 5 procent naar 9 procent. Het ziet er naar uit dat 2012 voorlopig het dieptepunt in de maatschappelijke steun voor ontwikkelingssamenwerking markeert.

	2006 (n=1512)	2007 (n=1487)	2008 (n=2525)	2009 (n=2079)	2010 (n=1500)	2011 (n=1544)	2012 (n=2250)	2013 (n=2009)	2013 (n=2312)
Vergroot worden	17%	13%	13%	10%	7%	10%	4%	5%	9%
Gelijk blijven	46%	53%	51%	56%	48%	48%	44%	45%	47%
Verminderd worden	37%	34%	36%	34%	45%	42%	48%	43%	37%
Weet niet							5%	6%	7%

Tabel 6.2. Steun voor overheidsbudget bestemd voor ontwikkelingssamenwerking (2006-2014)

Net als bij zorg voor armen in het buitenland, zijn het ook hier de hoog opgeleiden die vaker voorstander van hulp zijn: zij zijn vaker voor het verhogen van budget dan lager opgeleiden. Ook Nederlanders die hun eigen financiële situatie op orde hebben, zijn vaker voor een verhoging van het overheidsbudget. Zij die zich

financieel zeker voelen en zij die meer dan twee keer modaal verdienen vinden vaker dat er meer geld naar ontwikkelingssamenwerking moet dan Nederlanders die financieel onzeker zijn en minder dan twee keer modaal verdienen.

Figuur 6.2. Steun voor overheidsbudget bestemd voor ontwikkelingssamenwerking (2006-2014)

Nederlanders die zelf geven aan doelen op gebied van ontwikkelingshulp vinden dat de overheid meer geld moet besteden aan dit terrein dan Nederlanders die niet doneren aan deze doelen. Een hoge mate van vertrouwen in zowel instituties als mensen vergroot de kans dat men voor verhoging van het budget is. En Nederlanders die wel eens naar de kerk gaan, zijn ook vaker voor verhoging van het budget dan Nederlanders die nooit een kerkdienst bijwonen.

Qua politieke oriëntatie zijn Nederlanders die zichzelf als links en Nederlanders die zichzelf als progressief beschouwen, vaker voor verhoging. Stemmers op Groen Links, Christen Unie, PVDA en D66 zijn het er vaker mee eens dat er meer geld naar ontwikkelingshulp moet, dan stemmers op andere partijen. Daarentegen zijn mannen juist vaker voorstander van bezuinigingen dan vrouwen. Ook rechtse en conservatieve Nederlanders vinden vaker dat er minder overheidsgeld naar dit terrein moet. Nederlanders met een laag vertrouwen en een laag inkomen zijn ook vaker voorstander van bezuinigingen. Dit geldt ook

voor Nederlanders die zich financieel onzeker voelen en Nederlanders met een laag opleidingsniveau.

Nederlanders die PVV (85%), VVD (47,5%) of 50Plus (47%) hebben gestemd zijn ook vaker voor bezuinigingen dan stemmers op een andere partij.

Budget ontwikkelingshulp tijdelijk omhoog

Als gevolg van de vele internationale crises dit jaar, reserveert de regering eenmalig extra geld voor noodhulp en opvang van asielzoekers – beiden onderdeel van de post ontwikkelingssamenwerking. Voor noodhulp en opvang in de regio van conflictgebieden is gedurende deze kabinetsperiode € 570 miljoen extra in te zetten. Voor 2014 en 2015 is € 375 miljoen extra beschikbaar voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers in Nederland.

Daarmee valt het budget voor ontwikkelingssamenwerking in 2014 hoger uit dan voorzien. Voor 2014 staat nu € 4,7 miljard gereserveerd terwijl de vorige begroting voor 2014 nog uit ging van 3,7 miljard euro. In 2015 is weer 3,7 miljard euro gereserveerd. De cijfers zijn iets vertekend omdat het extra noodhulpfonds op de begroting van 2014 staat maar over enkele jaren (2014-2017) wordt uitgesmeerd.

Het budget voor ontwikkelingssamenwerking is gekoppeld aan het Bruto Nationale Product (BNP). Dat betekent dat als het economisch voor de wind gaat, het hulpbudget hoger uit valt. De norm die door de Verenigde Naties is vastgesteld ligt op 0,7 % van het BNP van donorlanden. In 2013 viel het budget voor ontwikkelingssamenwerking voor Nederland voor het eerst onder die 0,7 %; het was toen 0,68%. Volgens de miljoenennota van vorig jaar zou het budget voor 2014 neerkomen op 0,63% van het BNP. Door het noodhulpbudget en de extra reservering voor de opvang van asielzoekers valt het budget dit jaar dus hoger uit.

Volgens de miljoenennota van dit jaar zal het budget voor ontwikkelingsamenwerking als percentage van het BNP de komende jaren echter verder gaan dalen: 0,57 % in 2015, 0,56 % in 2016 en 0,53 % in 2017. Of dat in absolute getallen ook vermindering betekent hangt dus af van het BNP.

bron: www.oneworld.nl/research/nederlanders-over-de-wereld/nederlanders-achter-uitgaven-ontwikkelingshulp

LITERATUUR

- Boonstoppel, E., & Van Elfrinkhof, A. (2013). *Nederlanders & de wereld 2103 Onderzoeksreeks* (Vol. 15). Amsterdam: NCDO.
- Bekkers, R. H. F. P. (2013). Religie en het maatschappelijke midden in Nederland. *Religie & Samenleving*, 8(1), 135-158.
- Bovens, M. (2012). *Opleiding als scheidslijn. Van oude en nieuwe maatschappelijke breukvlakken*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (red.) (2014). *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen*. Den Haag: SCP en WRR.
- Carabain, C., Heilbron, M., & Van Geffen, M. (2013). *Nederlanders & de deeleconomie Onderzoeksreeks* (Vol. 20). Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C., Hoeks, C., Boonstoppel, E., & Hogeling, L. (2013). *Nederlanders & draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Een verdiepende studie Onderzoeksreeks* (Vol. 16). Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C., Keulemans, S., Van Gent, M., & Spitz, G. (2012). *Mondiaal burgerschap: Van draagvlak naar participatie*. Amsterdam: NCDO
- Carabain, C., Van Gent, M., & Boonstoppel, E. (2012). *Nederlanders & mondiaal burgerschap* (Vol. 9). Amsterdam: NCDO.
- CBS (2014). *Hernieuwbare energie in Nederland 2013*. Den Haag: CBS.
- Coffé, H. & Bolzendahl, C. (2010). Same game, different rules? Gender differences in political participation. *Sex Roles*, 62(5-6), 318-333.
- Custers, A. (2014). Toch meer winkels met tweedehands artikelen Retrieved from <http://www.locatus.com/retailreflect/2014/05/03/toch-meer-tweedehands-winkels/>
- Damen, M. T. e. N. (2013). *Voedselverspilling: 1 meting*. Amstelveen: GfK.
- De Koster, W., van der Waal, J. (2014). Botsende opvattingen over etnische diversiteit en sociale orde: Hoe zijn verschillen tussen lager- en hoger opgeleiden te verklaren? In: Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (red.) (2014). *Gescheiden Werelden. Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: WRR en SCP, 165-190.
- Dekker, P., & Den Ridder, J. (2014). *COB Burgerperspectieven 2014-3 Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- De Ridder, J., Glas, I., & Dekker, P. (2014). Een globaliseringsscheidslijn?. In: Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (red.) (2014). *Gescheiden Werelden. Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: WRR en SCP, 131-164.
- Eagly, A.H. (2009). The his and hers of prosocial behavior: An examination of the Social Psychology of gender. *American Psychologist*, 64(8), 644-658.
- Einolf, Ch.J.(2011). Gender differences in the correlates of volunteering and charitable giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(6), 1092-1112.
- Elchardus, M. & Spruyt, B. (2012). The Contemporary Contradictions of Egalitarianism: An Empirical Analysis of the Relationship between the Old and New Left/Right Alignments. *European Political Science Review*, 4(2), 217-39.
- Elvestad, E. & Blekesauna, A. (2008). Newspaper readers in Europa: A multilevel study of individual and national differences. *European Journal of Communication*, 23(4), 425-447.
- Energieonderzoek Centrum Nederland, Energie-Nederland, & Netbeheer. (2014). *Energie trends 2014*. Petten: ECN.
- Europese Commissie. (2014). *Public opinion in the European Union. Standard Eurobarometer (Vol. 81)*: Europese Commissie.
- Eurostat (2014) Renewable energy statistics. Geraadpleegd op http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Renewable_energy_statistics.
- GfK. (2013). *Huishoudelijke aankopen vlees naar soort (Nederland): 4de kwartaal*. Zoetermeer: Productschap Vee & Vlees,.
- Hekkenberg, M & Verdonk, M. (2014). *Nationale Energieverkenning 2014*. ECN-O--14-036. Petten: Energieonderzoek Centrum Nederland.
- Hogeling, L., Kamphof, R., Van Geffen, M., & Carabain, C. (2014). *Nederlanders & de Olympische Spelen in Sotsji: Sport of politiek Factsheet onderzoek*. Amsterdam: NCDO.
- Hox, J. (2002). *Multilevel Analysis. Techniques and Applications*. London: LEA Publishers.
- Kennisinstituut Duurzaam Verpakken. (2014). Winkelen zonder gratis tas, from <http://www.kidv.nl/tasje-minder/1062/winkelen-zonder-gratis-tas.html>
- Kristofferson, K., White, K., & Peloza, J. (2014). Slacktivism: How the social observability of an initial act of token support affects subsequent prosocial action. *Journal of Consumer Research*, 40(6), 1149-1166. doi: 10.1086/674137

- Lauf, E. (2001). The Vanishing Young Reader: Sociodemographic Determinants of Newspaper Use as a Source of Political Information in Europe, 1980–98, *European Journal of Communication*, 16: 233–43.
- Milieu Centraal. (z.j.-a). Auto, OV of fiets, from <http://www.milieucentraal.nl/thema's/thema-1/schoon-en-zuinig-op-weg/auto-ov-of-fiets/>
- Milieu Centraal. (z.j.-b). Vakantieverkeer, from <http://www.milieucentraal.nl/themas/schoon-en-zuinig-op-weg/vakantieverkeer>
- Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) (2006). *Waardenoriëntaties, wereldbeelden en maatschappelijke vraagstukken. Verantwoording van het opinieonderzoek voor de Duurzaamheidsverkenning “Kwaliteit en Toekomst”*. Bilthoven: MNP.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2013). *Wat de wereld verdient: Een nieuwe agenda voor hulp, handel en investeringen*. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken Retrieved from <http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/notas/2013/04/05/wat-de-wereld-verdient-een-nieuwe-agenda-voor-hulp-handel-en-investeringen.html>.
- NBTC-NIPO Research. (2013). *Kengetallen Nederlandse vakantiemarkt 2013 Continu Vakantie Onderzoek*. Den Haag: NBTC-NIPO Research.
- Nederlandse Spoorwegen. (2013). Jaarverslag NS 2013. Utrecht: NS Groep NV.
- Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. (2014). *Doen en laten: Effectiever milieubeleid door mensenkennis*. Den Haag: RLi.
- Rabobank. (2014). Tweewielerspecialzaken (Automotive) *Rabobank Cijfers & Trends/Branche-informatie*.
- Rijksoverheid. (2013). *Troonrede 2013*. Retrieved from <http://www.rijks-overheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013.html>.
- Rood, T., Van Gelder, M., & Van Zeijts, H. (2014). *Nederlanders en duurzaam voedsel: Enquête over motieven voor verduurzaming van het voedselsysteem en consumptiegedrag*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Spangenberg, F., & Lampert, M. (2009). *De grenzeloze generatie en de eeuwige jeugd van hun opvoeders*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.
- Spitz, G. (2014). *De watervoetafdruk Feiten op een rij*. Amsterdam: NCDO.
- Stern, P.C., Dietz, Th. & Kalof, L. (1993). Value orientations, gender and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25(3), 322–348.
- Stichting Batterijen. (2014). *Stibat Jaarverslag 2013*. Zoetermeer: Stibat.
- Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek. (2014). *CPNB Top 100 2013*. Amsterdam: CPNB.

- Taipale, S. (2013). The relationship between internet use, online and printed newspaper reading in Finland: Investigating the direct and moderating effects of gender. *European Journal of Communication*, 28(1), 5-18.
- TNS NIPO (2013). *WIN – model*. Geraadpleegd via: <http://www.tns-nipo.com/ons-aanbod/marketinginformatie/segmentatie/win-model/>
- Van der Voort, M. (2013, 17 oktober). Massale zoektocht naar tweedehands bank op Marktplaats, Metro. Retrieved from <http://www.metronieuws.nl/nieuws/massale-zoektocht-naar-tweedehands-bank-op-marktplaats/SrZmjp!QdYAA04pa176U/>
- Van Thiel, L. (2014). *Watergebruik thuis 2013*. Amsterdam: TNS Nipo.
- Van Westerhoven, M. (2013). *Bepaling voedselverliezen in huishoudelijk afval in Nederland: Vervolgmeting 2013*. Amsterdam: CREM.
- WWAV. (2014). *Het Nederlandse Donateurspanel: Meting juni 2014*. Amsterdam: WWAV.
- YoungWorks (2014). *Jongerentrends 2014: de Nieuwe Status*. <http://blog.youngworks.nl/trends/jongerentrends-2014-de-nieuwe-status>

VERANTWOORDING

Dataverzameling

TNS NIPO heeft in opdracht van NCDO ook de derde meting van de longitudinale studie Nederlanders & de Wereld (voorheen Barometer Mondiaal Burgerschap) afgenomen. De dataverzameling voor de eerste meting voor deze studie vond plaats in 2012.

Het onderzoek is uitgevoerd in het online panel van TNS NIPObase. In deze database zitten 59.000 huishoudens (133.000 respondenten) die hebben aangegeven dat zij regelmatig willen meedoen aan onderzoek van TNS NIPO. Het panel is representatief en gecertificeerd volgens de relevante ISO normen (ISO 20252 en ISO 26362).

Voor de meting in 2014 zijn deelnemers uitgenodigd die:

- 1) deel hebben genomen aan de vorige meting in 2013 en
- 2) aangaven een volgende keer weer mee te willen doen.

Jongeren die in 2013 aan de Jongerenstudie hebben meegedaan en inmiddels 18 jaar geworden zijn, zijn uitgenodigd voor de volwassenenbarometer om uitval te compenseren. Daarnaast is een aanvullende sample uitgezet voor een controlegroep. Dit aanvullende sample is representatief voor Nederland getrokken.

Respons

Het onderzoek is tussen dinsdag 20 mei tot en met zaterdag 1 juni 2014 uitgevoerd middels de CAWI-methode (Computer geassisteerde web interviews). De respondenten hadden gemiddeld 24 minuten nodig om de vragenlijst in te vullen. Aan het einde van de vragenlijst is de respondenten gevraagd of zij volgend jaar opnieuw deel willen nemen aan dit onderzoek. Bijna alle respondenten (98%) gaven aan volgend jaar opnieuw te willen deelnemen.

	2012	2013	2014
Uitgenodigd	3.000	2.750	2.933
Respons	2.250 (75%)	2.009 (73%)	2312 (79%)
Uitval ten opzichte van voorgaand jaar		486 (22%)	326 (16%)

Tabel 7.1. Respons

Weegverantwoording

De resultaten van het onderzoek zijn herwogen op geslacht, leeftijd, regio, opleiding en gezinsgrootte om zo tot een representatieve steekproef voor de Nederlandse bevolking te komen. De ideaalcijfers zijn gebaseerd op gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Een tweede weegfactor bevatte naast geslacht, leeftijd, regio, opleiding en gezinsgrootte ook het stemgedrag van de respondenten bij de Tweede Kamer verkiezingen van 2012. In het onderstaande overzicht ziet u de behaalde steekproef efficiëntie¹⁶.

	Steekproef efficiëntie
Weegfactor exclusief stemgedrag	0,83
Weegfactor inclusief stemgedrag	0,68

Tabel 7.2. Steekproef efficiëntie

Voor het onderzoek in 2014 hebben we er voor gekozen om de weegfactor exclusief stemgedrag te gebruiken, aangezien de steekproef efficiëntie van deze weegfactor groter is. Met het oog op de continuïteit, zijn de cijfers uit hoofdstuk 6 wel gewogen met de weegfactor inclusief stemgedrag.

¹⁶ Steekproef efficiëntie = $n / (\text{som}(\text{weegfactor}^2))$

Samenstelling panelgroep

Ieder jaar proberen we zoveel mogelijk respondenten te behouden. Tussentijdse uitval is echter onvermijdelijk. De panelgroep wordt over de jaren heen dus kleiner. Deze afname wordt deels gecompenseerd door jongeren die overstappen van de Jongerenstudie naar de Volwassenstudie na het bereiken van de leeftijd van 18 jaar. In onderstaande tabel staat een overzicht van de samenstelling van de panelgroep.

	2012		2013		2014
Panel 2012 – 2014 Volwassenstudie	1400 ^a		1584		1803
Tussentijdse overstap van Jongerenstudie		+ 184 ^b		+ 219 ^c	

Tabel 7.3. Overzicht panelgroep

We hebben dus van drie groepen die drie keer hebben meegedaan de gegevens uit de volgende studies:

- a Volwassenenstudie 2012, 2013 en 2014 (n=1400)
- b Jongerenstudie 2012, Volwassenenstudie 2013 en 2014 (n=184)
- c Jongerenstudie 2012 en 2013, Volwassenenstudie 2014 (n=219)

Voor de analyses in hoofdstuk 5 is er voor gekozen om alleen de respondenten te selecteren die drie keer op rij hebben meegedaan aan de Volwassenstudie. Dit omdat de vragenlijst voor de jongeren iets afwijkt van de volwassenen en we graag met coherente data willen werken. De in totaal 403 jongeren die sinds 2012 na het behalen de 18-jarige leeftijd zijn overgestapt van de Jongerenstudie naar de volwassenstudie, zijn dus buiten beschouwing gelaten.

Dit rapport 'Nederlanders & de Wereld 2014' beschrijft het duurzame gedrag en opvattingen over de wereld van Nederlanders in 2014. Het gaat dan niet alleen om duurzaamheid van de natuur, maar ook over duurzaamheid van de samenleving. Kiezen Nederlanders in 2014 voor de auto of de trein? Hoe vaak gooien zij eten dat eigenlijk nog goed is weg? Doen zij vrijwilligerswerk? Stemmen zij tijdens verkiezingen? Ook wordt in dit rapport beschreven in hoeverre Nederlanders zich verbonden voelen met de wereld, zich bewust zijn van wederzijdse afhankelijkheid en de gelijkwaardigheid van mensen. Daarnaast wordt ingegaan op de mate waarin Nederlanders bereid zijn om hun verantwoordelijkheid te nemen om gezamenlijk mondiale problemen, zoals klimaatverandering, op te lossen.

In deze editie wordt specifiek aandacht besteed aan verschillen in duurzaam gedrag en opvattingen tussen laag en hoog opgeleide Nederlanders. Het onderzoek dat in dit rapport wordt beschreven is onderdeel van een longitudinale studie sinds 2012. Dit maakt het ook mogelijk inzicht te geven in hoe Nederlanders zich in hun duurzame gedrag en opvattingen over de wereld hebben ontwikkeld sinds 2012.

Dit is een publicatie van Kaleidos Research. Kaleidos Research onderzoekt hoe Nederlanders zich relateren aan de wereld en zich verhouden tot mondiale uitdagingen. Kaleidos Research is onderdeel van Stichting NCDO.

I S B N 978-90-74612-64-7

